

Likovi djece u romanima Mate Lovraka i Ivana Kušana

Lasić, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

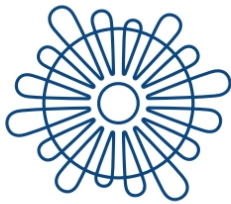
2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:201756>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski studij za učitelje

Petra Lasić

Likovi djece u romanima Mate Lovraka i Ivana Kušana

Diplomski rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja – Odsjek za razrednu nastavu

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje

Likovi djece u romanima Mate Lovraka i Ivana Kušana

Diplomski rad

Studentica:

Petra Lasić

Mentor:

prof. dr.sc. Robert Bacalja

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Petra Lasić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski rad** pod naslovom **Likovi djece u romanima Mate Lovraka i Ivana Kušana** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi. Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 27. studenoga 2020.

Zahvala

Nije lako nabrojiti sve ljude koji su me podržavali i pratili na mom studentskom putu. Hvala im svima, i onima koji su ostali, i onima koji su s njega skrenuli negdje dalje.

Najveća hvala mojim roditeljima. Ovaj životni uspjeh još je veći, kada znaš da si njime usrećio još dva srca koja cijeli život za tebe kucaju.

Svaki trud na kraju se isplati.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST	3
2.1. Periodizacija hrvatske dječje književnosti	6
2.1.1. Periodizacija prema Crnkoviću	6
2.1.2. „Trebali li nam nova povijest hrvatske dječje književnosti?“	7
3. HRVATSKI DJEČJI ROMAN	9
3.1. Likovi djece u hrvatskom dječjem romanu	12
4. MATO LOVRAK	17
4.1. <i>Vlak u snijegu</i>	20
4.2. <i>Družba Pere Kvržice</i>	24
4.3. Dječji likovi u romanima Mate Lovraka	29
5. IVAN KUŠAN	42
5.1. <i>Uzbuna na Zelenom Vrh</i>	45
5.2. <i>Koko i duhovi</i>	49
5.3. Dječji likovi u romanima Ivana Kušana	51
6. SLIČNOSTI I RAZLIKE DJEČJIH LIKOVA U LOVRAKOVIM I KUŠANOVIM ROMANIMA	60
7. ZAKLJUČAK	63
8. LITERATURA	65
SAŽETAK	67
ABSTRACT	67

1. UVOD

Dječja književnost neiscrpan je izvor tema za istraživanje. Predmet istraživanja ovog diplomskog rada su likovi djece u romanima Mate Lovraka i Ivana Kušana. Počeci hrvatskog dječjeg romana vežu se za dvije hrvatske spisateljice, Jagodu Truhelku i Ivanu Brlić-Mažuranić. Pojavom Mate Lovraka u hrvatskoj dječjoj književnosti kreće jedno novo razdoblje, a on se uz Ivanu Brlić-Mažuranić, smatra začetnikom hrvatskog dječjeg romana i njegovim najznačajnijim predstavnikom. Najznačajnija njegova djela su *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice*. Nakon čitanja tih djela izdvojiti ću značajke njegovih dječjih likova i usporediti ih s dječjim likovima u Kušanovim romanima *Uzbuna na Zelenom Vrhu* i *Koko i duhovi*.

Zašto baš ova dva autora i njihovi likovi? Lovrak, koji u punom smislu uvodi dječji roman u hrvatsku književnost, označava cijelo jedno razdoblje te su njegovi likovi odraz vremena u kojem stvara. U funkciji su davanje kritike društvu i prenošenja piščevih stavova, posebice preko likova vođe. S druge strane imamo Ivana Kušana, utemeljitelja suvremenog hrvatskog dječjeg romana, koji kao podlogu koristi Lovrakovo stvaralaštvo, međutim dječje likove prikazuje u punini njihova djetinjstva, ne opterećujući ih društvenim nedaćama u opsegu u kojem je to radio Lovrak.

Cilj je ovog diplomskog rada prikazati obilježja dječjih likova u romanima Lovraka i Kušana, te njihove sličnosti i razlike. Također, spomenut će se periodizacija hrvatske dječje književnosti, obilježja romana i obilježja stvaralaštva navedenih autora.

Diplomski rad napisan je na temelju postojeće stručne literature. Metode koje su se koristile za izradu rada su metoda analize, sinteze, deskripcije, kompilacije, te komparativna metoda. Metodom analize raščlanjuju se složeniji pojmovi kako bi ih pojedinačno izučavali, a zatim te pojedinačne elemente metodom sinteze objedinili u jednu cjelinu. Metoda deskripcije odnosi se na opis činjenica i njihovih međuodnosa. Rezultati i opažanja drugih autora prikazuju se pomoću metode kompilacije. I na kraju komparativnom metodom uspoređuju se ili opovrgavaju slične činjenice. (Zelenika, 2000)

Rad je strukturiran tako da su u prvom poglavlju iznesena obilježja hrvatske dječje književnosti i pitanje njene periodizacije. Drugo poglavlje obuhvaća glavna obilježja hrvatskog dječjeg romana i uvodni sadržaj o dječjim likovima u romanu. Zatim slijede poglavlja koja predstavljaju Matu Lovraka i Ivana Kušana, radnju romana *Vlak u snijegu*, *Družba Pere*

Kvržice, Uzbuna na Zelenom Vrhu i Koko i duhovi. Nakon analize djela i likova, u završnom poglavlju navode se njihove sličnosti i razlike.

2. HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST

„Dječja književnost je književnost namijenjena djeci.“ (Crnković i Težak 2002: 7)

Crnković u uvodu knjige *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955.* objašnjava što je to dječja književnost koristeći se pojmovima: književnost, djeca i namjena. Ističe kako je „dječja književnost umjetnost riječi i za nju vrijede sve odrednice kojima se označuje književnost kao umjetnost. Dječja književnost nije sluškinja ni pomoćnica pedagogiji u bilo kojem njenom smjeru, makar ona, upravo kao književnost i umjetnost, i te kako pridonosi odgoju.“ (Crnković i Težak 2002: 8)

Drugi bitan pojam su djeca. Djeca nisu na istom stupnju zrelosti kao odrasli, imaju drugačije poimanje svijeta i različite interese i samim time je razumljivo da njima ne može biti dostupno bilo koje književno djelo. Kada Crnković govori o dječjoj književnosti, govori o „svim književnim djelima koji tematski i formom odgovaraju dječjoj dobi od 3. do 14. godine.“ (Crnković 1990: 5-6) Međutim, otežavajuća okolnost poimanja dječje književnosti je što i unutar te prihvaćene dječje dobi postoje velike razlike u sklonostima i mogućnostima djece. (Crnković i Težak 2002)

Treći pojam kojeg se Crnković dotiče je namjena. „Knjiga je namijenjena djetetu ako tematikom privlači dijete i odgovara njegovim interesima, a izrazom ne nadilazi mogućnost dječje percepcije“ (Crnković i Težak 2002: 9) Bitno je istaknuti da književno djelo koje pripada dječjoj književnosti može biti svjesno namijenjeno djeci i napisao ga je „dječji pisac.“ Međutim, moguće je i da književno djelo koje prvotno nije namijenjeno djeci bude uvršteno u dječju književnost. (Crnković i Težak 2002)

Hameršak i Zima (2015) u knjizi *Uvod u dječju književnost* prikazuju značajke tekstova dječje književnosti na primjerima i protuprimjerima. Primjerice, za tekstove dječje književnosti često se navodi kako su jednostavni, no, autorice koristeći primjere Carrollovih romana, djela Ivane Brlić-Mažuranić, zatim i sam časopis *Bosiljak*, ističu da je „opis dječje književnosti kao jednostavne i sam pojednostavljen.“ (2015: 18) Nadalje, navode kako se „dječja književnost često opisuje, pa i definira kao književnost s dječjim likovima i junacima.“ (2015: 19) Junaci tekstova koji se ubrajaju u dječju književnost nisu nužno djeca, također, postoje i djela u kojima likovi jesu djeca, no ne pripadaju dječjoj književnosti. Autorice ističu kako je književnost općenito, a samim time i dječja književnost, promjenjiva opsega. „Pojam književnosti stoga danas obuhvaća najrazličitije sfere (od kanonske književnosti do dječje književnosti, usmene i dr.) i tekstove (od romana do dnevnika, putopisa, pisama i dr.)“ (2015: 21-22) Govoreći o pojmu

dječje književnosti, prve njegove oblike pronalazimo u 19. stoljeću – knjige za omladinu, knjige ili spisi za mladež. Nadalje se uvode polemike o književnim i neknjiževnim tekstovima, a zatim se krajem 19. stoljeća počinje govoriti o poučnoj dječjoj književnosti kao zasebnoj skupini spisa poucnog sadržaja. U 20. stoljeću, Crnković uvodi pojam dječja lektira za taj dio književnosti. „U području koje se naziva dječja književnost ili se s njom povezuje u optjecaju su, dakle, najmanje dvije vrste knjiga: funkcionalne, knjige s jasnom utilitarnom funkcijom, primjerice udžbenici, i nefunkcionalne knjige kojima se zadovoljavaju neutilitarne kulturne potrebe, primjerice romani.“ (Escarpit prema: Hameršak, Zima 2015: 23-24)

„Uopćeno gledano, opseg dječje književnosti neprestano se sužavao tijekom 19. i 20. stoljeća. Danas se, međutim, tada uspostavljene granice dječje književnosti sve češće preispituju, a njezin opseg iznova širi, osobito u radovima koji se bave poviješću književnosti, što se može povezati i s utjecajem književnoteorijskih pristupa s kraja 20. stoljeća u rasponu od novog historizma do empirijskih istraživanja književnosti. To podrazumijeva stalno preispitivanje granica između knjiga i ne-knjiga, književnosti i ne-književnosti.“ (Hameršak i Zima 2015: 28)

Kada se govori o dječjoj književnosti nameće se i pitanje gdje je granica između dječje književnosti i književnosti uopće. Prethodno je već istaknuto da nisu sva djela dječje književnosti svjesno napisana i namijenjena djeci već su ih djeca vremenom prihvatila i postala su neizostavan dio dječje književnosti. Crnković zaključuje kako je ta granica veoma labilna. Ovisi o tome koliko djeca imaju iskustva i koliko znaju o svijetu. To potkrepljuje nizom činjenica. Ukratko, navodi kako postoje djela namijenjena djeci, ali oni ih ne mogu razumjeti dok ne postignu određenu dob. Postoje djela koja mogu čitati i odrasli i djeca, međutim neka su sadržajno zanimljivija djeci, neka odraslima. Tu su i djela napisana u starijoj književnosti, prvotno namijenjena odraslima, ali su ih sadržajno više prihvatila djeca. U novijoj literaturi nalazimo djela u kojima su događaji prilagođeni dječjem uzrastu, no odrasli u njima pronalaze dublja značenja. Naposljetku, tu je tematika koja zanima djecu i čitaju je u formi koja njima odgovara, a tu je i tematika koja ne interesira djecu no uklopljena je u istu tu formu, ali je više čitaju odrasli jer imaju životnog iskustva koji malenom čitatelju nedostaje da bi shvatio ideju. (Crnković 1986)

U hrvatskoj dječjoj književnosti često se govori o starijoj i suvremenoj dječjoj književnosti. Samom pojavom dječje književnosti, ona preuzima pedagošku ulogu. No, Crnković ističe: „Dječja književnost nije sluškinja pedagogije u prakticističkom smislu, mada i te kako pridonosi ostvarivanju odgojnih, a dobrim dijelom čak i obrazovnih ciljeva, kao i književnost uopće čiji je ona dio.“ (Crnković 1986: 12) Također pred dječjom književnosti javlja se zadaća

konstruiranja hrvatskog književnog jezika, ali i snaženja domoljublja. Upravo te zadaće, određuju tematsko motivski svijet starije hrvatske dječje književnosti. Tek početkom 20.st., pojavom Ivane Brlić Mažuranić i Jagode Truhelke, govorimo o pojavi dječjih tema, jer i sama djela nastaju u dječjoj svakodnevnici. Kada govorimo o novijoj i suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti vidljiva je tematsko-motivska raznolikost usustavljena u tri cjeline: dosadašnje teme predstavljene na nov način; nove teme (urbanizam); opreka staro – novo, ali i pojava tabuističnih motiva. (Hranjec 2006)

Kada je riječ o vrstama dječje književnosti, imamo dvije skupine. Glavne vrste dječje književnosti prema Crnković i Težak su: slikovnica, dječja poezija, priča, dječji roman ili roman o djetinjstvu, a u drugu skupinu ubrajamo: basne, roman o životinjama, avanturistički ili pustolovni roman, historijski ili povijesni roman, znanstvena fantastika, putopisi i biografska djela. (Crnković i Težak 2002: 14) Velika je razlika između ove dvije skupine. Glavne vrste se smatraju pravom dječjom književnošću jer su svjesno namijenjene djeci, dok se druga skupina smatra graničnom jer književna djela u toj skupini nisu izravno namijenjena djeci već su ih ona s vremenom prisvojila od odraslih. (Crnković i Težak 2002)

Prema Hranjecu dva su osnovna kriterija za pripadnost vrste dječjoj književnosti: dob i struktura. (Hranjec 2006: 22)

Teško je odrediti čvrste granice vrstama i odrediti je li pripadaju dječjoj književnosti. Stoga se nabrajaju vrste koje uglavnom susrećemo u dječjoj hrvatskoj književnosti: Usmenoknjiževni oblici (bajka, legende i predaje, anegdote, basna, brojilica, rugalica, izmišljalice, uspavanke, poslovice, pitalice), slikovnica, dječja pjesma, dječja proza (dominantan književni rod u dječjoj književnosti koji obuhvaća roman i priču) i dječji igrokaz. (Hranjec 2006)

Hameršak i Zima (2015) dotiču se i definiranja pripovijetke, koja se još od Crnkovićeve definicije, koju kasnije preuzimaju i drugi teoretičari, 1967. godine ne mijenja. Ona se prvenstveno tumači uz roman, a ne kao samostalan žanr. Pripovijetci je posvećeno vrlo malo kraćih studija. Autorice ističu manjak interesa za analizom pripovijetke veoma neobičnom pojavom, obzirom da prema nekim interpretacijama, upravo pripovijetkom počinje hrvatska dječja književnost u užem smislu. Nadalje spominju Zalara, koji piše studiju o dječjem romanu i u potpunosti izostavlja pripovijetku te Crnkovića koji iste godine objavljuje studiju o hrvatskoj dječjoj književnosti 19. stoljeća i opisuje pripovijetku kao središnji žanr toga doba. Sličan status nalazimo i kod Hranjeca. Težak pripovijetku smješta unutar termina priča i promatra je

u povijesnom kontinuitetu. Svakako, pripovijetka kao žanr održat će se i dalje, no autorice očekuju više posvećivanja pitanjima i granicama realističnosti dječjih pripovijetki.

2.1. Periodizacija hrvatske dječje književnosti

U Hrvatskoj dječja književnost počinje kasno u odnosu na svjetsku. Prva djela koja su namijenjena djeci javljaju se otprilike stotinjak godina nakon pojave djela namijenjenih za djecu u svijetu. Prvo djelo koje se spominje kada govorimo o počecima hrvatske dječje književnosti je *Obilato mliko duhovno* (1754.), katekizam namijenjen djeci čiji je autor Antun Kanižlić. Spomena su još vrijedni Vranićevi i Relkovićeви prijevodi. Nažalost, djela su imala vrlo malo čitatelja i nisu doživjele novih izdanja. Jedan od razloga kasnog početka hrvatske dječje književnosti je i taj što u doba renesanse i baroka Hrvatska nije imala dječjih pisaca. Kada se počela razvijati preporodna književnost, počela je i veća aktivnosti na izdavanju knjiga za djecu. Formalnim početkom hrvatske dječje književnosti prema Crnkoviću smatra se 1850. godina kada Ivan Filipović objavljuje knjižicu naziva *Mali tobolac raznog cvetja za dobru i pomnjivu mladež*. Filipović je značajna osoba za početak razvoja hrvatske dječje književnosti, svojim djelovanjem okuplja brojne kolege i suradnike te zajedno promiču dječju književnost. (Crnković, Težak 2002) No, Majhut zaključuje kako je hrvatska dječja književnost započela barem stoljeće prije nego to navodi Crnković. On navodi kako dječju književnost nisu započeli učitelji, već svećenici, ističući kako je Antun Vranković 1796. godine objavio prvi hrvatski prijevodni roman *Mlaisi Robinzon*.

Cijelo 19. stoljeće, kada u Europi dječja književnost cvate, u Hrvatskoj se tek pripremaju i stvaraju uvjeti za razvoj naše dječje književnosti. Samim time i periodizacija je kompleksna. (Crnković i Težak 2002)

2.1.1. Periodizacija prema Crnkoviću

Crnković hrvatsku dječju književnost dijeli u 4 razdoblja. Razdoblja se nazivaju prema godinama, glavnim autorima ili djelima. Prvo razdoblje traje od početaka do 1913., započinje objavom Filipovićeвог *Malog tobolca* i traje do objave prvog hrvatskog dječjeg romana *Šegrt Hlapića*. Zatim pojavom *Hlapića* počinje drugo razdoblje koje traje od 1913. do 1933. To je doba Ivane Brlić-Mažuranić i ono traje sve do 1933. godine kada Mato Lovrak objavljuje *Družbu Pere Kvržice*. Tada nastupa Lovrakovo doba, o kojem ćemo detaljnije govoriti u nastavku rada. Treće, Lovrakovo doba, traje sve do 1956. Te godine Grigor Vitez objavljuje svoju knjigu poezije i nastupa četvrto razdoblje. (Crnković i Težak 2002)

2.1.2. „Trebali li nam nova povijest hrvatske dječje književnosti?“

Berislav Majhut 2015. godine objavljuje članak naziva *Trebali li nam nova povijest hrvatske dječje književnosti?* u kojem uočava kako cijela povijest hrvatske dječje književnosti leži na teorijama riječkog teoretičara Milana Crnkovića. Slika povijesti kakvu je Crnković predstavio polazišna je točka gotovo svim kasnijim istraživanjima na tom području. U ovom znanstvenom članku Majhut želi ukazati na činjenice koje su utjecale na Crnkovića u vrijeme pisanja književnih djela koji se danas smatraju temeljom za učenje i poučavanje dječje književnosti. (Majhut 2015)

Početak hrvatske dječje književnosti prema Crnkoviću obilježen je početkom djelovanja Ivana Filipovića koji dalje promiče dječju književnost zajedno sa suradnicima. Većina književnih djela hrvatske dječje književnosti objavljena je u dječjim časopisima (Bosiljak, Smilje). *Čudnovate zgode Šegrta Hlapića* prvi je hrvatski dječji roman, a Mato Lovrak je najznačajniji dječji autor od 1933. do 1956. Dječja književnost može se razmatrati neovisno i o povijesnim i društvenim okolnostima i još niz tvrdnji koje su snažne, međusobno uvjetovane i isprepletene te taj cijeli sustav stavova i tvrdnji opisuje našu dječju književnost ne govoreći samo o prošlosti i sadašnjosti, već se ti isti stavovi projiciraju na buduća djela. (Majhut 2015)

Majhut dalje navodi sve, za hrvatsku dječju književnost, značajne teoretičare koji svoja književna djela zapravo temelje na paradigmatu koje je postavio Milan Crnković. Čak to ne čine samo naši teoretičari, nego i inozemni. Zaključuje kako se autori koji pišu o dječjoj književnosti oslanjaju i pozivaju na Crnkovićeva dva rada: članak objavljen 1971. i knjigu *Hrvatska dječja književnost do kraja 19. st.* U svojim tekstovima, Crnković obuhvaća relevantna mišljenja i uklapa ih u svoju sliku povijesti hrvatske dječje književnosti. Suprotstavljao se ideji i tadašnjim nastojanjima da se izgradi jugoslavenska dječja književnost, smatrajući da bi se hrvatska dječja književnost morala prilagoditi periodizaciji koja se ne poklapa sa stvarnim događajima za našu književnost. Iz tog razloga, Crnković dijeli povijest hrvatske dječje književnosti u četiri, prethodno navedena, razdoblja. Ono što Majhut ističe kao problem su izvanknjiževni razlozi koji Crnkovića potiču na ovaj čin. Ti stavovi zadržani su i nakon hrvatskog osamostaljenja. Nadalje će Majhut dati razloge zašto ta paradigma danas više ne zadovoljava. Smatra da je početak hrvatske dječje književnosti zasigurno prije 1850. godine, jer su već prije objavljivani prijevodi djela, zbirka basni, zatim Schmidova *Genoveva*, hrvatska dječja knjiga, u tom trenutku već ima stogodišnju povijest. Ističe kako nisu učitelji prvi koji su radili s djecom i pisali za njih, već svećenici. Nadalje se dotiče dječjih časopisa koje Crnković

navodi kao jedne od glavnih aduta za širenje dječje književnosti. Ukazuje na političke i osobne stavove urednika tih časopisa koji su, po njemu, tada negativno utjecali na samu dječju književnost. Kao primjer navodi odbijanje Ivane Brlić-Mažuranić i njenog prijedloga da objavi jednu dulju pripovijetku. Prema Crnkoviću, prvi hrvatski dječji roman je *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, no, Majhut tu navodi Ljudevita Vukotinovića koji 1844. godine objavljuje *Štitotnošu*. Treće razdoblje hrvatske dječje književnosti, Crnković naziva „Lovrakovo doba.“ Majhut navodi kako je time posve izobličena slika dječje književnosti u tridesetim godinama i vidljiva ostaje samo socijalno angažirana književnost. Majhutu je nejasno i zašto u svojoj periodizaciji Crnković četvrto razdoblje naziva po pjesniku, kada u tom trenutku poezija više neće biti dominantna književna vrsta. Zamjera mu što dječju književnost ne promatra u okviru društvenih i povijesnih okolnosti. Izostavlja prijelomne događaje koji u itekako imali vezu s dječjom književnošću. (Majhut 2015)

Na samom kraju, Majhut zaključuje kako se Crnković svojim paradigmama htio suprotstaviti nametanju tadašnjeg modela jugoslavenske dječje književnosti i u tome je i uspio. No, godinama kasnije, na površinu izlaze slabe točke njegove slike povijesnog razvoja hrvatske dječje književnosti. Stoga Majhut smatra da je nužno potražiti nova polazišta za razvoj hrvatske dječje književnosti. (Majhut 2015)

3. HRVATSKI DJEČJI ROMAN

Kada govorimo o dječjem romanu, nerijetko uz njega vežemo izraz dječja realistička književnost. Taj izraz nije vezan za književno razdoblje realizma već ukazuje na nefantastičnu dječju književnost. No, u novijoj dječjoj književnosti, odnosno dječjem romanu unose se elementi fantastike. Crnković smatra kako je za književno djelo u kojem se opisuje dječji život, djetinjstvo i glavni su likovi djeca, prikladniji naziv roman o djetinjstvu „jer ima romana koji opisuju djetinjstvo a nisu dječji.“(Crnković i Težak 2002: 26) Dječji roman pojavljuje se kao književna vrsta polovicom 19. stoljeća, a krajem stoljeća i u 20. st. bogato se razvija te postaje glavna vrsta u lektiri djeci oko desete godine života. Početke hrvatskog dječjeg romana vežemo uz Ivanu Brlić-Mažuranić, Jagodu Truhelku, Matu Lovraka i Ivana Kušana. (Crnković i Težak 2002)

Kako se ističe u literaturi „roman o djetinjstvu ima jasne odrednice. U njemu su junaci djeca, dječaci i djevojčice i prikazuju se prizori iz dječjeg života u stvarnim uvjetima i okolnostima. Češće su junaci dječaci nego djevojčice jer je pisac, pogotovo u ranijem vremenu, imao slobodnije ruke ako su u pothvatima, na primjer u bijegu iz kuće ili u smionim igrama, sudjelovali dječaci.“ (Crnković i Težak 2002: 26-27)

Joža Skok navodi da je „dječji roman razvedena, složena i slojevita izmišljena ili stvarnosna priča o (dječjem) životu, s akterima koji pretežito pripadaju određenoj uzrasnoj dobi, ali i priča koja posjeduje svoju dinamiku i zasniva se ponajvećma na specifičnom dječjem motrištu svijeta u kojem se uzbudljivom radnjom djela oblikuju likovi, psihologijski i etički profilirani.“ (Skok 1991: 339)

Stjepan Hranjec knjigu „Hrvatski dječji roman“ započinje pitanjem: „Što je doista roman, poglavito pak – što je (hrvatski) dječji roman?“ (Hranjec, 1998: 5) Kako bi definirao što je to dječji roman, Hranjec (1998) kreće od nabranja i definiranja konstitutivnih elemenata romana za odrasle, te kasnije naspram tih elemenata opisuje elemente u dječjem romanu. Ističe kako je bitno definirati poetička obilježja dječjeg romana, uočiti jesu li komplementarna romanu za odrasle, te postoji li hrvatski dječji roman u književno-društvenom smislu.

Vrcić-Mataija (2011: 144) navodi da „kao svaka književna vrsta, i dječji roman ima svoj promjenjivi i nepromjenjivi dio; upravo po količini promjenjivog dijela vrsta se prilagođava zahtjevima poetike pripadajućeg razdoblja. Budući da u povijesnoj poetici hrvatskoga dječjeg romana prevladava raznoliko i neujednačeno terminološko nazivlje s obzirom na imenovanje sastavnica koje pripadaju romanu kao književnoj vrsti, odlučujemo se za prihvaćanje

genoloških pojmova tipa, podtipa i oblika, kojima nastojimo definirati određene skupine romana prepoznatljivih osobina po kojima spadaju u jedne, a razlikuju se od drugih. Budući da je uspostava čiste tipologije romana određenoga vremenskog presjeka, u kojoj ne bi bilo miješanja skupina, gotovo nemoguća, odabrali smo tri ključna kriterija na temelju kojih izvodimo tri skupine tipova dječjega realističkoga romana devedesetih godina. Jedan je kriterij vezan uz dob književnog junaka i implicitnog čitatelja, drugi uz stupanj modernosti oblikovnih postupaka, a treći uz narativne figure, pri čemu posljednja tipologija nadopunjava prve dvije na način da se otkrivenim tipovima, te njihovim podtipovima i oblicima kao užim genološkim sastavnicama, određuje stupanj modernosti oblikovnih postupaka.“

U podjelama romana ne nailazimo na dječji roman, ni roman za djecu. Razlog tome je što se ukupnoj dječjoj književnosti, do novijeg doba, odricala poetička autonomnost i ona je pripadala pedagoškoj literaturi. Dječji roman u Hrvatskoj, kao književna vrsta, afirmiran je tek početkom 20.stoljeća. (Hranjec 1998)

„Svaki autor svoje djelo temelji na nekoj građi.“ (Hranjec 1998: 6)

To djelo može se temeljiti na stvarnim ili izmišljenim događajima, autor na temelju te građe stvara priču, a organizaciju te priče nazivamo fabulom. Osim fabule, važno je spomenuti i siže. Fabula je po definiciji: „slijed događaja jednog romana predloženih onako kako su se oni dogodili“ (Lasić 1973: 19), a siže je „kronološki i logički slijed događaja nekog romana bez obzira na to kojim su redom ti događaji u romanu ispričani“ (Lasić 1973: 19) No, jednom riječju možemo nazvati slijed svih događaja u djelu: kompozicija. (Hranjec 1998)

Fabula dječjeg romana u odnosu na roman za odrasle nije toliko složena i komplicirana. Događaji se nižu linearno, a najbitnija stavka dječjeg romana je pripovijedanje i dinamična, napeta radnja koja će zaokupiti dječje misli. Djeca ne razumiju složena moralizatorska djela i odbacuju ih. (Hranjec 1998)

Pojam fabule definira se na dva načina: „osnovni redoslijed zbivanja o kojem se u djelu pripovijeda, s druge strane se navodi kako je fabula cjelokupnost događaja u njihovoj uzajamnoj unutarnjoj povezanosti.“ (Hranjec 2006: 10)

„Sama fabula je određena prostorom. U dječjoj hrvatskoj prozi zapažamo dva prostorna kompleksa – ruralni (u Lovraka, Pavičića, Pulića..) i urbani(u Kušana, Matošeca, Milčeca, Hitreca).“ (Hranjec 2006: 10)

U dječjim romanima često se opisuju dječje družine koje žele izvesti neki pothvat i ostvariti neki cilj. Dječje avanture i pothvati su dobrodošli međutim ne smiju prelaziti određene granice. Pothvati koje junaci izvode su najvažnije sredstvo za stvaranje napetosti i osvajanje čitatelja. Kao što je već navedeno, uglavnom su junaci češće dječaci, pa je tako i u družini vođa najčešće dječak. Junaci dječjih romana imaju oko deset godina, dugo vremena su to bila nesretna djeca, a sad susrećemo junake iz različitih društvenih slojeva. U 20. stoljeću, autori opisuju „običnu“ djecu. Upoznajemo ih unutar njihove obitelji, u igri, druženju i smišljanju raznih pothvata. Tip junaka dječjeg romana u 20. stoljeću je spretan, hrabar, slobodan član dječje skupine. Dječji roman je kratak, pisan je jednostavnim stilom te su završeci sretni. Glavni likovi dječjeg romana jesu djeca no to ne znači da se odrasli likovi ne pojavljuju. Odrasli ponekad imaju ulogu negativaca. Sve s ciljem povećavanja napetosti, a nekad su dječji saveznici. (Crnković i Težak 2002)

Bitan element romana je pripovjedač. Njega najčešće poistovjećujemo s autorom i tada ga nazivamo sveznajućim pripovjedačem. Suprotno njemu tu je nepouzdan pripovjedač. Obzirom da je sveznajući pripovjedač ujedno i autor, on zna sve o likovima i događajima, te ih najavljuje i tumači, dok nepouzdan pripovjedač zanemaruje i zaobilazi neke činjenice u djelu. Osim sveznajućeg i nepouzdanog pripovjedača, postoji i objektivni pripovjedač kojemu je cilj stvoriti dojam da ne pripada književnoj zbilji. Važno je još spomenuti da veoma bitnu ulogu u romanu imaju vrijeme, prostor i stilske tehnike. (Hranjec 1998)

Prema Kayseru postoje tri osnovna tipa romana: roman zbivanja, roman lika i roman prostora. Dječji roman najviše se pripisuje romanu zbivanja zbog toga što je zbivanje njegova osnova te se odlikuje pustolovnošću i akcijom. Upravo je ta pustolovnost kvaliteta dječjeg romana. Čitatelj je dijete, koje karakterizira nemir, stalna znatiželja, dinamika, lutanje za nepoznatim. Akcija i pustolovnost dječjeg romana zadovoljavaju te dječje karakteristike, daju mu novo i nepoznato i drže ga napetim. Napetost je veoma bitno obilježje dječjeg romana koji ima veoma zahtjevne čitatelje i jedno napetošću će ga zadržati i nahraniti njegov nemir. Uz dječji roman vežemo fenomen igre, kojeg u romanu za odrasle ne nalazimo. Igra je također jedan od ključnih elemenata dječjeg romana. Autori, primjerice Kušan, poistovjećuje se s dječacima i postaje im ravnopravan. Takvi potezi rezultiraju boljim prihvaćanjem djela među malenim čitateljima. Jedna riječ kojom bi se dječji roman mogao opisati, uz sve prethodno nabrojano, je jednostavnost na svim razinama. (Hranjec 1998)

Zalar u svom članku *Uloga i značenje Mate Lovraka u razvitku hrvatskog dječjeg romana* govori o Lovrakovoj važnosti i njemu kao prvoj poveznici na pojam dječje

književnosti. Ističe njegove poteškoće pri pronalaženju izdavača za njegove romane. Razdoblje 30ih godina 20.stoljeća, Zalar naziva „razdobljem utemeljenja našeg dječjeg romana, vrijeme u kojem počinje njegov kontinuitet, stalna prisutnost,“ (Zalar 2000: 44) a to razdoblje zapravo počinje objavom Lovrakovih romana *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice*. Iako je prije Lovrakovih romana objavljen roman Ivane Brlić-Mažuranić, *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, autor smatra da je taj roman „usamljena pojava u njenom opusu i tadašnjoj dječjoj književnosti.“ (Zalar 2000: 44) Lovrakovo djelo sadrži „sve ono što karakterizira najbolje dječje romane svijeta: zanimljiva fabula, napeto zbivanje, prava dječja psihologija, avanturističnost i akcionost, težnja za udruživanjem u kolektiv i sukobi u njemu, naivnost i iskrenost postupaka, vedrina i humor, ukratko, sve od čega se sastoji uzbudljiva drama djetinjstva.“ (Zalar 2000: 45) Nadalje, u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti stvaraju Matošec, Kušan, Milčec, Hitrec, Krilić i drugi, a autor zaključuje kako je upravo Lovrakovo djelo podloga njihovog stvaralaštva. (Zalar 2000)

Zima (2011: 169) ističe kako Kušanovi „dječji romani nesumnjivo potiču promjenu svijesti o kanonu unutar dječje književnosti, jednako kao i reinterpretaciju vrste dječjeg romana u odnosu na postojeći kanon.“

U nastavku rada prikazat će se značajke Lovraka i Kušana, njihovo stvaralaštvo, doprinos hrvatskoj dječjoj književnosti, te sličnosti i razlike njihovih likova.

3.1 Likovi djece u hrvatskom dječjem romanu

U dječjoj prozi se pojavljuje kolektivni lik, klapa, družba. Hrvatski dječji romanopisci u družinama predstavljaju lik vođe, koji svoju individualnost potvrđuje unutar družine. On je uglavnom najsnalažljiviji i najinteligentniji. Ovakav model družine i vođe naslijeđen je iz stranih književnosti (Twain, Kästner, Molnar). Likovi u dječjoj hrvatskoj prozi su većinom iz realne zbilje, ali javljaju se i kao spoj stvarnog i čudesnog (Hlapić). U suvremenoj prozi autori se više priklanjaju fantastičnim likovima. Likovi se predstavljaju djelujući u družini. To su likovi optimisti i radoznalci. Česta je hiperbolizacija u karakterizaciji. Također su prisutni humorizam i karakterološka polarizacija (na taj način djeca lakše razumijevaju složene životne odnose). Od odraslih likova u dječjim romanima, ističe se lik učitelja, koji u djelu uglavnom predstavlja moralnu vertikalu. (Hranjec 2006)

„Proučavatelji naše dječje književnosti (malobrojni) slažu se da je prvi roman hrvatske dječje književnosti *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić, objavljen 1913.“

(Zalar 1983: 17) Crnković navodi kako to djelo „otvara jednu epohu u hrvatskoj dječjoj književnosti, prvo je u čitavom nizu romana o djeci.“ (prema: Zalar 1983: 17)

Dubravka Zima u svojoj knjizi *Kraći ljudi* (2011.) piše o dječjem romanu u kontekstu dječjeg identiteta. Ističe kako dijete zadobiva identitet tek početkom 20. stoljeća. Konkretno u romanima Ivane Brlić-Mažuranić, Jagode Truhelke, Marije Horvat i Vladimira Nazora. Osvrnut ću se na lik šegrta Hlapića, za kojeg Zalar (1983: 22) kaže: „Šegrt Hlapić stoji na čelu kolone dječaka – književnih junaka koji zaokupljaju dječju pažnju, urezuju im se u dušu, postaju integralni dio, u duhovnom smislu, njihova života.“ U romanima spomenutih autora „dijete je lik koji je aktivan, pokretač je radnje, sam konstruira vlastiti identitet i uspijeva izboriti čak i određen prostor samostalnosti i neovisnosti o odraslima.“ (Zima 2011: 35) U romanu Ivane Brlić-Mažuranić, lik šegrta Hlapića, ovisnost o odraslima prekida namjerno i svjesno, bijegom. „Prvi je lik u hrvatskom dječjem romanu na kojem se uočavaju promjene u predožbi o djetetu – od činjenice da samoću shvaća kao samostalnost i slobodu, a ne kao nepoželjan teret, pa do činjenice da svoje ponašanje prilagođava aktualnim društvenim odnosima u onoj mjeri u kojoj to njemu odgovara.“ (Zima 2011: 38) Zanimljivo je spomenuti i odnos Hlapića i Gite. U odnosu tih dvaju glavnih likova vidljivi su stereotipi o rodnim ulogama, s naglaskom na stereotip ženske pasivnosti i muške aktivnosti. U romanu *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* vidljiva je dječja sloboda i autonomnost, no ona je zasad moguća jedino u narativnom prostoru. Spisateljica svoj glavni lik prikazuje kao idealno biće, kasnije isti taj postupak vidimo u opusu Mate Lovraka. On, primjerice, svojim likovima daje društveno korisnu zadaću dok to kod Ivane Brlić-Mažuranić nije slučaj. Ali nijedno od njih ne dovodi u pitanje idealnost svog glavnog lika. (Zima 2011)

Zalar ističe kako su neki skloni u likovima djece Lovraka, Kušana, Matošeca vidjeti Hlapićeve srodnike. On se s tim ne slaže: „Hlapić je toliko osebujan lik, prožet do u srž svakog bića neizmjernom dobrotom, plemenitošću i čovječnošću, te samo u takvu Brlićkinu romanu kakav on jest ima svoje mjesto i opravdanje.“ (Zalar 1983: 18) Roman Ivane Brlić-Mažuranić sinteza je bajke i romana. Zalar to zaključuje i tvrdi, između ostalog, zbog njenog glavnog lika i njegovih opisa: „malen kao lakat, veseo kao ptica, hrabar kao kraljević Marko, mudar kao knjiga, a dobar kao sunce.“ (prema: Zalar 1983: 18) Također, ističe sve Hlapićeve pothvate koje uspješno odrađuje u sedam dana svog putovanja i smatra da je to previše za jednu odraslu osobu, a ovdje je u pitanju dijete. Središnji lik je maleni šegrt teškog života. To je pokazatelj autoričine želje da prikaže konkretnu društvenu stvarnost. S druge strane, njegova neizmijerna dobrota i svi ostali pothvati vuku prema mitologiji. (Zalar 1983)

„U izgrađivanju svog glavnog junaka autorica više nastoji da Hlapić bude utjelovljenje i simbol dječje dobrote, izraz njene vjere u prevlast i pobjedu dobra nad zlim nego stvarno i tipično dijete.“ (Zalar 1983: 21) Sama autorica tvrdila je da je inspiraciju za svoj glavni lik susrela na sajmu u Slavonskom brodu, no književni kritičari i teoretičari ističu kako je njen Hlapić bliži Jaglencu iz njezinih bajki nego nekom živom dječaku. Njen etički moment pobjede dobra nad zlim, i očuvanje dobrih likova od svih zala ono je što će kasnije, u manjoj ili većoj mjeri, biti prisutno u djelima drugih pisaca.

Spomenut ćemo još i Jagodu Truhelku i njeno djelo *Zlatni danci*, za koje je teško procijeniti je li skup pripovijedaka ili roman sjećanja na djetinjstvo. U njenom djelu tri su glavna lika: Anica, Ćiro i Dragoš. Prikazuje njihovo bogato djetinjstvo, njihove igre i svađe, oponašanje i pobune protiv odraslih, proslave i žalosti. Ta djecu su zapravo sama autorica i njena dva brata, kojima čak nije mijenjala ni imena. U djelu čitamo o njihovom odrastanju i odgoju u kršćanskoj atmosferi, te tu nema puno buntovnih elemenata. Ipak, ponekad iz njih izađe pravi, nemirni duh djetinjstva.

Vrcić-Mataija (2018: 69) ističe kako je „pojam družine u dječjem romanu jedan od ključnih pojmova po kojem se roman određuje dječjim. Pojam se dječje družine u književno-teorijskoj literaturi o dječjoj književnosti obrazlaže psihološkim potrebama djeteta. Zalar (prema Vrcić-Mataija) navodi da dijete ne voli da bude samo, želi da se što češće igra sa svojim vršnjacima. Iz života, kao i iz literature, znamo koliko su frustrirani i prikraćeni oni dječji usamljenici koji provode vrijeme samo uz svoje roditelje ili su pak uvijek sami sa svojim igračkama.“

Autorica (2018) nadalje navodi kako dječje romane, u kojima je družba glavni lik, možemo dalje podijeliti na dječji roman družbe, u kojem su likovi uglavnom osnovnoškolske dobi i na roman klape, koji obuhvaća likove djece starije, srednjoškolske dobi.

Govoreći prethodno o fabuli, istaknuli smo i važnost prostornih i vremenskih odrednica. „Hranjec je u hrvatskoj dječjoj prozi konstatirao činjenicu o postojanju dvaju prostornih kompleksa, ruralnog i urbanog, koji sudjeluju u određenju karaktera dječjih likova, a time i poetika odabranih proznih tekstove.“ (prema Vrcić-Mataija, 2018: 71)

Ruralnu dječju družinu čine seoska djeca. Najveći dio svog vremena provode u igri na selu, a ponekad kroz igru obavljaju i društveno korisne poslove. Primjerice popravak zadružnog mlina u romanu *Družba Pere Kvržice*. Na selu je vidljiviji autoritet odraslih, stoga seoske dječje družine jesu odvojene od odraslih, ali ne u potpunosti kao što je to slučaj u urbanoj sredini gdje je odgoj liberalniji od seoskog. Aktivni su, sudjeluju u nekim tajnim poslovima, skloni su

avanturama. Neprijatelj družine je često lik djeteta koji je ljubomoran na slogu družine. Članovi družine su uglavnom dječaci. Pojava ženskih dječjih likova popraćena je stereotipnim ženskim ulogama. (Vrcić-Mataija 2018)

„Urbani krajolik sugerira ponešto drugačiji književni prostor, time i karakter književnih junaka. U jednom je dijelu analiziranog romanesknog opusa, određenog prevlašću narativne figure obitelji ili junaka, uočljivo dovođenje u susret oprečnih sredina, pri čemu se prostoru sela prilazi kao zavičajnom toposu afirmativne predodžbe života, dok se prostoru grada prilazi kao izvoru nesigurnosti, ubrzanosti, otuđenosti i osobnog nezadovoljstva. Takva se predodžba književnog prostora grada projicira i u romanima družine, ali se puni i nizom ostalih značenja pridonoseći slici urbanih književnih likova koji svoje, uglavnom pustolovno, djelovanje pronalaze upravo u referentnim gradskim mikrotoposima, otvorenim ili zatvorenim gradskim lokalitetima koji sa svojim sadržajima ključno utječu na kreiranje njihove osobnosti. Molvarec (prema Vrcić-Mataija 2018) smatra kako urbanost u književnosti, dodali bismo i u dječjem romanu, ne pretpostavlja samo građevinske objekte i organizaciju prostora, već i karakter društvenog života općenito. S obzirom na to da je fabula većine romana određenih figurom urbane družine kriminalistička, uloga prostora u razvoju radnje i gradnji identiteta likova ključna je. Majhut (prema Vrcić-Mataija 2018) prostor dječjeg kriminalističkog romana vezuje uz susjedstvo: ulicu, selo ili okolicu, središte grada, pri čemu je junak skupina djece, a ne pojedinac, zbog svojevrstne.“ (Vrcić-Mataija 2018: 76)

U ovom poglavlju kratko ću se osvrnuti i na osnovne karakteristike likova Mate Lovraka i Ivana Kušana koje ću u nastavku rada potkrijepiti primjerima iz romana *Vlak u snijegu*, *Družba Pere Kvržice*, *Uzbuna na Zelenom vrhu* i *Koko i duhovi*.

Kao što je već navedeno, igra je jedan od elemenata definiranja dječjeg romana, a u hrvatski dječji roman uvodi ga Mato Lovrak, prikazujući svoje likove u sintezi igre i rada. Što se tiče likova u Lovrakovim romanima, bitno je istaknuti da se oni uglavnom okupljaju u kolektiv ili družbe. Majhut (2005: 200) ističe kako „svaki napor unutar djelovanja družbe mora biti prikazan kao neophodan za ukupni rezultat. Pri tome svaki član družbe ne sudjeluje naprosto mehanički u pridodavanju i svog dijela napora rješavanju zadatka već daje svoj vrlo osobni doprinos.“ U svakom kolektivu ističe se vođa, a u sukob stavlja dva pojedinca, uglavnom iz različitih društvenih slojeva. Likovi djece nadmoćni su nad odraslima, a jedini odrasli lik koji ima funkciju u djelu, lik je učitelja. Bitno je još napomenuti Lovrakovu ljubav prema selu, te njegove likove određuje prostor u kojem žive i odrastaju, a to je selo. Likovi su uglavnom dječaci, rijetko se pojavljuju i djevojčice. Tada je vidljiv rodni stereotip, baš kao što je slučaj s

Hlapićem i Gitom. Vidljiva je samostalnost likova, ali samo fizička, intelektualno i dalje ovise o odraslima.

„Kušanovi dječaci bili su novost u hrvatskoj književnosti, ne samo u romanu. Školnički mišljeno, oni su doista nepedagoški: imaju svoje nadimke, čak se ljute ako ih ukućani zovu pravim imenom, vole dugo spavati, ne vole jesti baš kad mama želi (usporedimo: Lovrakov Pero bio je zadovoljan ako je bilo jela!), piju crnu kavu – da mali detektivi ostanu budni, noću se iskradaju iz kuća pokraj umornih pozaspalih roditelja... Gradski fakinčići ukratko. Ali nije riječ o možebitnim prijestupnicima, sve te njihove nestašnosti simpatične su jer ne prerastaju u kakvu moralnu opačinu; uostalom, njihova pustolovina služi plemenitom cilju, hvatanju prekršitelja zakona (kao u Kästnerovu *Emilu*). Djeluju u složnoj družini, svi su jedna klapa s naglašenim individualnostima, psihološki su uvjerljivi i autor ih ne opterećuje poratnim nedaćama (jer su posrijedi djeca!)“ (Hranjec 2006: 102)

4. MATO LOVRAK

Mato Lovrak značajno je ime u hrvatskoj dječjoj književnosti. Na njegovo književno djelo vežu se pozitivne, ali i negativne izjave. Primjerice Fragneš ga uopće ne uvrštava u *Povijest hrvatske književnosti*, Oblak smatra da je hrvatska književnost nezamisliva bez Mate Lovraka, a Krleža žali djecu koja moraju čitati njegova djela. (Hranjec 1998)

Crnković (1986: 136) pak ističe da je „Mato Lovrak nesumnjivo najcjelovitiji naš dječji pisac, najplodniji i najčitaniji autor koji se, izuzev svega nekoliko djela, sav posvetio djeci, pisac koji se bavio isključivo realističkom pripovijetkom, pisac koji je među djecom već u razdoblju između dva rata stekao veliku popularnost a uživa je i sada. Djela mu se često preštampanjaju i mnoga su prevedena na strane jezike. Znatno je utjecao i na druge pisce.“

U Lovrakovu životu nema nekih značajnih događaja. Rodio se 1899. u Veliko Grđevcu. Završio je bjelovarsku gimnaziju i Učiteljsku školu u Zagrebu. Radio je kao učitelj u mjestima središnje Hrvatske. Pisao je prozu koja je bila odraz svijeta školske djece i njegove službe učitelja. Inspiraciju za svoja djela pronalazio je u svome razred, u svojim učenicima te je situacije i učenike iz svoga razreda prenosio u svoja djela. Umire 1974. godine u Zagrebu. (Hranjec 1998)

Prvo njegovo djelo nosi naziv *Slatki potok*, a uvijek je isticao da su mu sve njegove knjige jednako drage. Veliki broj njegovih djela preveden je na njemački, mađarski, albanski, makedonski, slovački, slovenski, češki i poljski jezik. Učenici i nastavnici njegovog rodnog sela, njemu u čast, uredili su muzej kao trajnu uspomenu na njegov lik i djelo. najznačajnija njegova djela su *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice* prema kojima su snimljeni filmovi i ispjevane brojne pjesme. (Lovrak 2004)

Književna naobrazba Mate Lovraka bila je veoma skromna. Uglavnom je čitao lektire učiteljskih škola, a naglasak je bio na realističkim piscima. Upravo iz tih djela i obzirom da je sam bio učitelj, nastaju njegova sklonost za načinom pisanja koji je vidljiv u njegovim djelima. (Težak 1993)

Lovrak počinje pisati između dva svjetska rata. Tada u Hrvatskoj dominira realistička i socijalno angažirana književnost. U njegovim djelima naglašene su ideje o nužnim društvenim promjenama. Stoga, nije čudno da Lovrak u dječju prozu unosi socijalnu orijentaciju. U njegovim djelima odražava se ideja kolektivizma, koja je u to doba bila veoma živa. Na vješt način iskoristio je dječji prirodni poriv za udruživanjem u dječjoj književnosti i svojim djelima.

Tadašnji pisci zadržavaju se uglavnom u okvirima svog rodnog kraja. Tako čini i Lovrak, radnje svojih djela smješta na selo, a to ni ne čudi obzirom da je većinu svog života proveo na selu i radio kao učitelj u seoskoj školi. (Težak 1993)

„Although his structure is not a fairy tale, Lovrak is firmly rooted in realistic motivation. He wrote his novels at the time when the so-called modernist objectivism had settled down in Croatian literature. This is how this phase was called by literary critic Ljubomir Maraković in his article *Modern objectivism /an Attempt to Characterize a New Period in the Development of Novel* (published in the *Hrvatsko kolo* in 1930). Therefore, it was when „good old realism“ prevailed over the avant-garde and when Croatian literature turned to the problems of society with a socially engaged note. Miroslav Šicel singles out this interval of Croatian interwar literature as „a period of synthetic realism (1928-1941)“ and points out that it is filled with „a strong penetration of social themes and a return to the stylistic features of realistic expression.“ (Šicel, 2009, p. 5) Hranjec, however, in his discussion of Lovrak’s character development, points out precisely this: „Lovrak cannot be denied the skill in modelling children’s characters (...) Nevertheless, they were created by a socially engaged writer who transferred aspirations from adult into children’s literature. Besides, he was a teacher, and his children are bent down by the burden of their „roles“ (Hranjec, 1998, p. 41)¹ (Bacalja, Nenadić, Ivon 2020: 27)

Težak navodi kako „iz Lovrakovih djela izbija velika ljubav prema djeci, poznavanje dječje naravi, snažna vjera u mogućnost i djelotvornost prosvjećivanja te u moć znanosti.“ (Težak 1993: 8)

Djela su mu usko povezana s njegovim životom i u njim su vidljivi autobiografski elementi. Opus mu je vrlo opsežan i u svoja djela unosi realističan pristup djeci. Glavne teme su mu dječje družbe u akciji s naglašenim socijalnim, humanističkim i optimističnim

---

¹ „Njegovi su romani nastajali u vrijeme kada je u hrvatskoj književnosti zaživio tzv. moderni objektivizam (tako tu fazu hrvatske književnosti naziva književni kritičar Ljubomir Maraković u svom tekstu *Moderni objektivizam/pokušaj karakteristike nove faze u razvoju književnosti* koji je objavljen u *Hrvatskom kolu* 1930)., dakle kada „stari dobri realizam“ prevladava nakon avangarde i kada se hrvatska književnost okreće problemima društva sa socijalno angažiranom notom. Miroslav Šicel izdvaja taj interval hrvatske međuratne književnosti kao „razdoblje sintetičkog realizma (1928-1941)“ te ističe kako je ispunjeno „snažnim prodorom socijalne tematike i vraćanjem stilskim obilježjima realističkog iskaza.“ (Šicel, prema Bacalja, Nenadić, Ivon 2020: 27) Hranjec, pak u raspravi o Lovrakovom stvaranju karaktera, upravo to podcrtava: „Lovraku se ne može poreći umješnost u modeliranju dječjih likova (...) No, stvorio ih je socijalno angažiran pisac koji je stremljenje iz nedječje literature jednostavno prenio u dječju; uz to bio je pedagoški djelatnik i njegova su djeca pognuta pod teretom „uloga.“ (Hranjec, prema Bacalja, Nenadić, Ivon 2020: 27) (Bacalja, Nenadić, Ivon 2020: 27)

odrednicama. Takve dječje družbe u hrvatskoj dječjoj književnosti, do pojave Lovraka, nisu postojale. (Težak 1993)

Lovrakova djela nadživjela su njega samoga, a to pokazuje kako ta djela imaju znatno dublje odlike od onih koje su proizvod tog vremena. Tri su bitna čimbenika koja su formirala Lovraka kao pisca: roditeljski dom, odrastanje na selu i školovanje. Kako bi se moglo razumjeti Lovrakovo djelo, bitno je znati o njegovoj ljubavi prema selu i prirodi te o njegovom učiteljskom pozivu i ljubavi prema istom. Smatra da odgoj djeteta određuju socijalne prilike te da je učitelj dužan probuditi kod djece zanimanje za školu, učitelj mora bit požrtvovan, mora naučiti dijete radnim navikama, ono mora biti aktivan sudionik odgojnog procesa i mora se dokazivati radom. Takvi stavovi jasno su vidljivi u njegovim djelima. Radnja se odvija na selu, glavni junaci su seoski dječaci, prisutna je didaktičnost u obliku učitelja. Lovrak je realist, radnja njegovih djela nije prepisana već je to stilizirana zbilja. (Hranjec 2006)

Crnković (1986) smatra da je u njegovim djelima vidljivo kako je on je sljedbenik naših prosvjetitelja, smatra kako se prosvjetom dolazi do slobode. Okupiran je odnosom sela i grada, a selo uvijek ističe kao pozitivno. U svim njegovim djelima vidljivo je koliko dobro poznaje dječju psihu i sve razvojne faze djece. Crnković smatra da su sva njegova djela, bez obzira na kvalitetu u umjetničkom smislu, izvrsna za sve buduće učitelje i nastavnike. No, s druge strane napominje kako u njegovim djelima ima previše didaktičnosti i često pretjeruje. Upravo ta didaktičnost vodi ga u crno – bijelu tehniku. Ono što mu Crnković zamjera je ponavljanje iste te tehnike iz djela u djelo, time radnje postaju neuvjerljive.

On zagovara kolektivizam i činjenicu da je „pojedinač prožet sviješću o pripadanju skupini koja nadilazi moć pojedinca omogućujući mu da se osobno potvrdi zajedničkom akcijom.“ (Hranjec 2006: 73)

Zalar ističe da „Mato Lovrak, pisac bez većeg sustavnog književnog obrazovanja, kultiviranosti i rafiniranosti, intuitivno osjeća i razumije dječju dušu, njezine težnje, interese, strepnje i ushite i znade je zadovoljiti, biti joj interpretom, pružiti joj potreban sadržaj.“ (Zalar 1983: 27-28)

Zaključnim riječima o Mati Lovraku možemo reći da hrvatska dječja književnost zasigurno ne bi bila ista bez njegovog djelovanja. To ne znači da su njegovo djelo i lik kompletirani i bez zamjerke. No, Danko Oblak hrvatsku dječju književnost bez Mate Lovraka opisuje kao „Zagreb bez Ilice, i bez Maksimira; ili bez Velikog kazališta,“ (prema: Crnković 1986: 140) s napomenom da se na njima može štošta prigovoriti. (Crnković 1986)

Mato Lovrak u hrvatsku dječju književnost unio je roman družine. Prema kriterijima dječjeg romana „pojam družine jedan je od ključnih pojmova kojim se roman određuje dječjim.“ (Vrcić-Mataija 2018: 69)

Hranjec (prema: Vrcić-Mataija 2018: 69) navodi kako „neki teoretičari dječje književnosti upravo po pojmu družine razlikuju dječju od književnost za odrasle.“ Vrcić-Mataija (2018: 69) nadalje ističe kako „družina kao sociemska narativna figura utječe na strukturu romaneskne priče i afirmiranje pojedinačnih osobnosti dječjeg lika. Pojam se dječje družine u književno-teorijskoj literaturi o dječjoj književnosti obrazlaže psihološkim potrebama djeteta. U nekim je dječjim romanima družina toliko ključna da je gotovo nemoguće izdvojiti glavni lik, jer se cijela skupina djece nameće kao kolektivni lik. U romanu družine dječje su osobine raspodijeljene u kontekstu skupine koja je strukturirana kao zajednica.“

Prema Vrcić-Mataija (2018: 70) s obzirom na dob junaka „razlikujemo dva podtipa dječjeg romana s obzirom na vrstu družine: dječji roman družine u kojem se u dječjoj družini ubrajaju djeca uglavnom osnovnoškolske dobi, te roman klape, koji je određen starijom dobnom skupinom djece. Narativni obrazac dječjeg romana družine, osim što je u znaku zajedničkog djelovanja skupine dječjih likova, određen je i fabulom pustolovnog karaktera koji proizlazi iz dječje potrebe za akcijom.“

4.1. Vlak u snijegu

U Velikom Selu čuje se veliki žamor. Što se više približavaš velikoj bijeloj kući, žamor i vika su glasniji. Velika bijela kuća je seoska škola, a u njenom dvorištu na stotine djece. *Jedni bježe dvorištem. Gaze jedan drugoga. Neki se parovi rvu. Ima ih koji jašu jedan na drugome. Većinom to jači i teži jaše na slabijemu. Neki opet skaču preko školskih drva. (...) Sitno je to i mlado, al vri kao najuzavrelija voda. Čini se, dvorište im je pretijesno.* (Lovrak 2004: 13. – 14.)

Lovrak na samom početku djela opisuje skromnost, siromaštvo i žrtvu roditelja koji po cijele dane rade. Djeca dođu kući iz škole, u kući nema nikoga i odlaze na igru. U selu su zajedno i stvaraju se njihove družbe, u kojima se svađaju, mire, družu i igraju. O takvoj jednoj družini više saznajemo u romanu *Vlak u snijegu*. Na samom početku čitamo o troje mladih iz zaseoka Jabukovac. To su Pero, Draga i Ljuban. Ljuban je pravi đak, a Pero je njegova suprotnost: *Ljuban ne voli biti prljav. Miriše tako na ljubice. A Pero, on se pere jedanput u godini. Kad ga već natjeraju. A kod njih baš nije teško doći do sapuna, imaju oni više nego Ljubanovi roditelji. Ali Peru baš mnogo ne smeta nečistoća.* (Lovrak 2004: 17)

Retrospekcijom saznajemo o prošlosti troje mladih s Jabukovca. Njih troje ne razgovaraju od svadbenog slavlja. Draga je bila mlada, a Pero mladoženja. Ljuban i njegovo društvo strašili su svatove jer oni nisu bili pozvani na igru: *Aha! To je zato što nas nisi zvala u igru. Hoćete prirediti igru bez nas! Mi smo valjda dripci, ne vrijedimo kao vi zato što nismo bogati?* (Lovrak 2004: 24) Kada su se svi razbježali Ljuban je htio nastaviti igru. Nudi Dragi da od njegovih prijatelja izabere novog mladoženju. Ona zapravo želi da Ljuban bude mladoženja, a on se izmotava. Draga se naljuti, *tri puta pljune pred njega* (Lovrak 2004: 25)

U razredu im učitelj priča o nekadašnjim zadrugama, kako su one funkcionirale i predlaže da oni pretvore svoj razred u zadrugu. Razred veselo pristane. Zatim kreće rasprava tko će biti domaćin. Usprkos Perovom podmićivanju ostalih, Ljuban postaje domaćin. Razred osnuje zadrugu i daju joj ime „Ljubanovac“ po svom domaćinu, Ljubanu. Istog dana Ljuban i Pero imaju još jedan okršaj. Pero napadne Ljubana, a kada krenu dogovori zadruga, Pero ne dolazi jer ga je sram da će Ljuban ispričati njegovo sramotno ponašanje. *Domaćin Ljuban je prirodan, ni traga nekoj nadutosti. Pa nije on neki poglavar ili neka vlast, on je od svih izabrani predstavnik među jednakim.* (Lovrak 2004: 39)

„Iako mu je ulogom domaćina dodijeljena određena vlast, on ostaje vrlo jednostavan i skroman.“ (Težak 1993: 16)

Kako bi poboljšali zadrugu, zadrugari odluče plaćati članarinu. Uz to su i pozvani na higijensku izložbu u Zagreb, u mjesecu veljači, članarinom će taman skupiti novce za otići. Svaki sljedeći sastanak nije mogao proći bez spomena izleta u grad. Djeca su nestrpljivo dočekala dan izleta. U školu su stigli dosta prije dogovorenog vremena. Jutro je bilo neobično toplo, domaćina je to zabrinjavalo. Ušli su u svoj poseban vagon, zamolili konduktera da na njemu napišu zadruga „Ljubanovac,“ kondukter je djecu u čudu gledao, ali pristade. U gradu su otišli na higijensku izložbu, u tvornicu suhomesnatih proizvoda i u tiskaru. Vrijeme se pogoršalo te družina ode s učiteljem u stan. Pričekat će da se vrijeme malo smiri pa će ići u kino. U kinu su djeca očarana, nije ni nalik njihovom putujućem koje dolazi u selo. Učitelju je u kinu pozlilo te su ga odveli u bolnicu. Djeca prvi put ostanu sama. Na stanicu čekaju vlak za povratak u Veliko Selo i tada dobiju pismo od učitelja. Kada su krenuli natrag, u vagonu se većina okupi oko Ljubana i odluči slušati njegove savjete i upute. Međutim dio negoduje i okupi se oko Pere. S Perom je bio i Milan, sin općinskog načelnika:

Bolje da ćutiš, Ljubane! Ala i jesi za domaćina! Bogac. Što ti je otac? Moj otac je načelnik, on može raditi što hoće. On može i prodati vaših pišljivih 5 jutara zemlje, samo kad bi htio utjerati dugove! (Lovrak 2004: 62)

„Ljuban sve probleme rješava dostojanstveno, ne spuštajući se na svađalačku razinu. Nije osvetoljubiv. Ne preže od fizičkog razračunavanja, ali traži poštenu borbu.“ (Težak 1993: 17) Takve stvari djeca su čula kod kuće, u bogataškim obiteljima često čuju kako je neka osoba nitko i ništa. Kako je siromah i nevješt, te ne zna od drugih izvući korist.

Stanko stade u Ljubanovu obranu:

Što ti hoćeš, sram te bilo! Ljubanov je otac siromah ali pošten, a siromah je zato što ga tvoj otac isisava. Misliš da ne znamo što je on? Lihvar, znaš! (Lovrak 2004: 63)

Ljuban je Stanku zahvalan, ali ne želi unositi razdor u zadrugu zbog njihovih očeva:

Manimo naše očeve. Nećemo se svađati. Nego je ružno da oni remete slogu, da kvare naš sporazum i da hoće našu zadrugu razoriti. (Lovrak 2004: 63)

Konduktter dođe i razgovara s Ljubanom o velikom nevremenu te da postoji mogućnost da vlak zapne u snježnim nanosima. Ljuban odmah počne pripremati svoju zadrugu na moguću situaciju. Predloži da okupe svu hranu na jedno mjesto, ako se vožnja oduži, svi će imati jednako. Pero odbije. Ljuban pozove sve one koji žele postupiti kao drugari da ostanu s njim, a oni koje žele s Perom neka odu u drugi vagon, jer na njihovom vagonu piše zadruga Ljubanovac, a oni koji nisu dio zadruge nemaju šta raditi u tom vagonu. Osmero ih, uključujući Peru, ode u drugi vagon, a među njima i Draga. Dušan se razboli, jer se prejeo slatkoga, te ga smjeste u poseban vagon, koji će od sada biti bolesnički vagon. Vlak zapne u snježnom nanosu, Ljuban pozove zadrugare na večeru, ali isto ih upozori da ne pojedu sve, jer tko zna što ih još čeka. Strojovođe su nervozni, ne znaju što im je činiti. Ljuban se upliće i predlaži da bi najprije trebali osloboditi stroj i omogućiti da grije vagone. Natrag u vagonu, Ljuban svojim drugarima ispriča što se događa i na koji način oni mogu pomoći. Družina pristane i Ljuban otiđe i sve priopći konduktteru. Svi su zavoljeli djecu iz Velikog Sela. Za početak odnesu u vagon žerave u kanti kako bi se grijali oni koji čekaju svoju smjenu za rad. Djevojčice su radile jednako kao dječaci. Polako su se djeca iz izbjegličkog vagona počeli vraćati. Prvi se vrati Ljubanov bratić. Usprkos svemu oni ga ostave kod njih jer im treba radnika:

Ostavit ćemo ga! Imamo jednog radnika više. Opametit će se svi oni kad ih pritisne studen i glad. (Lovrak 2004: 81)

Nakon određenog vremena i odrađenog posla, zadruga ostane bez troje radnika i Ljuban ih spremi u bolnički vagon. Dok su zadrugari vrijedno radili pojave se Pero i njegova ekipa. Bili su u čudu kad su vidjeli cijelu organizaciju, a kondukter ih potjera jer su slabo obučeni. Zatim još troje djece iz izbjegličkog vagona dođe u zadrugu, oni ih prime natrag, jer im je troje radnika završilo u bolničkom vagonu. Ljuban dobije poruku od Drage, moli ga da je zadruga primi natrag i žali što se odijelila od njih. Oni joj natrag pošalju gdje jest, jer ako Pero i Draga ne trebaju zadrugu, ne treba ni zadruga njih. No, Ljuban se zamisli je li pogriješio. Malo nakon toga stiže dječak s porukom da je Draga jako bolesna. Ljuban, ne razmišljajući puno, odmah ode po nju i smjesti je u bolnički vagon. Radnika je bilo sve manje, no na sreću posao je uskoro bio gotov i vagoni su ponovno bili topli. Svu djecu nakon večere obori san, a uskoro i Ljubana. Zadruga spava, a na vrata se dovukao Pero:

.. iz tame zasjaše u vagonu dva oka. Bilo je u tim očima zavisti, zlobe, lakomosti i nemoćnog bijesa. Zato su tako čudno sjale. To su Perine oči. Velike su, i u strahu raširene još jače, uši oštro slušaju, pa ti se čini da još više strše. Šešir natuljio do ušiju. Dugo gleda u vagon kroz napola otvorena vrata. (...) Kao lopov obilazi djecu i klupe. (Lovrak 2004: 88)

Pero krene krasti hranu, dođe do Ljubana, a on ga uhvati objema rukama za noge. Tu nastane tuča i jurnjava po vagonima. Na kraju, Ljuban istuče Pero, a on dođe u vagon i moli Ljubana da ostane s njima u vagonu. Ipak, strah ga je da će Ljuban sve ispričati zadrugarima i osramotiti ga. No, Ljuban ga odluči ne odati. Uskoro kondukter obavijesti domaćina da će uskoro doći pomoć i da će nastaviti svoj put. A Ljuban se sjeti koja ga briga tišti. To je Draga. Ode u bolesnički vagon provjeriti kako je. U vagonu zadruge djeca se počnu buditi i ugledaju Peru. Počnu se smijati i san im više ne dolazi na oči. U vagonu se djeca šale, pričaju priče, izmišljaju i provociraju. Zaključe da Pero nije zaslužio s njima doći u Veliko Selo. Cijela zadruga preseli u izbjeglički vagon, a Peru ostave samoga. U bolesničkom vagonu, Ljuban je u velikim brigama. Draga ima vrućicu te joj stavljaju hladne obloge. Kada je vidio da su se zadrugari preselili prekori ih jer se zabavljaju dok je Draga bolesna. Kaže im da moraju dati svoje košulje za Dragine hladne obloge. Zadruga pokaže mali otpor, međutim Ljuban ih povede svojim primjerom. Ljuban otiđe do konduktera da provjeri kada bi mogli krenuti dalje. Zaključi da je to predugo, Draga je jako bolesna i mora stići što prije u selo. Ponovno aktivira svoju zadrugu da izađe vani pomagati. Prvo su se pobunili, međutim kada su vidjeli kako je Ljuban uznemiren, odmah pristanu. Vlak uskoro krene, a veselju nije bilo kraja. Zatim Ljuban pođe u bolesnički vagon provjeriti kako je Draga, a ona je već došla k sebi. Ljuban je bio presretan. No, uskoro postane zamišljen jer shvati da sva jednakost ponovno nestaje kada izađu iz vlaka. Družina

uskoro stigne u Veliko Selo, a stanica puna roditelja. Perov otac čeka sina s najljepšim saonicama, no njega još nema. Kondukter mu kaže da je Pero poprilično nevaljao i da nije htio s drugom djecom u vagon. Otac napadne Peru i ovaj posramljen izađe iz vagona. Kako je pokudio Peru, tako je kondukter pohvalio Ljubana. No, Ljubana nema nigdje. U zadnje tren je iskočio iz vlaka kada je shvatio da vlak kreće dalje. Troje mladih s Jabukovca ide zajedno kući. Ljuban je sretan jer su napokon ponovno zajedno. Zaspe u saonicama i počne sanjati o svojim vlakovima kojima bi pomagao nemoćnima i vodio ih na more. Kondukter Lazić bi u bio glavni pomoćnik i hvalio bi njegovo mudro razmišljanje. Kada je stigao kući, majka se silno prestraši da se Ljubanu nešto dogodilo. Međutim on je samo toliko jako umoran da su ga morali na rukama unijeti do kreveta.

Zima (2011: 90) navodi kako su „Lovrakovi dječji likovi uvelike determinirani svojim socijalnim statusom, zatim Lovrakovom učiteljskom percepcijom i njegovom simpatijom za obespravljene i siromašne. U *Vlak u snijegu* dva su glavna lika međusobno suprotstavljena na nekoliko razina – bogati Pero je zloban, kukavica, spletkar, u razrednoj zajednici nekooperativan i loš đak, dok je siromašni Ljuban pravedan, velikodušan, rođeni vođa i jedan od najboljih učenika u razredu.“

Kada govori o odnosu ovih dvaju likova, Hranjec (1998: 41) navodi kako je „posrijedi polarizacija, Perina zloća nasuprot Ljubanovoj plemenitosti, odnosno primijenjena je komparativna karakterizacija. No, ta polarizacija nema svoj korijen u naravima, one su, zapravo, posljedak društvenih, klasnih odnosa u kojima žive likovi.

Zima (2011) ističe kako kritika u ovom romanu uočava samostalnost kao uvjet za razvoj fabule i upravo nju smatra bitnim korakom u razvoju hrvatskog dječjeg romana.

4.2. Družba Pere Kvržice

Djelo započinje opisima prvog lipanjskog dana. Pero je to jutro bolestan, ima vrućicu, no ipak odlazi prije škole odvesti kravu u polje. U noći je čuo majku i oca kako razgovaraju o seoskom, zadružnom mlinu. Danas je taj mlin zapušten, ne radi, nema ni mlinara. Do njega se ne može doći jer je most urušen. Jedan od razloga zašto mlin ne radi je i nesloga seljana. Peru je zainteresirala ta priča i već smišlja plan kako otići tamo. U njegovoj družini je šestero dječaka uključujući i njega. Pero ih sada prvi put poziva na slogu. Odlaze vidjeti stari mlin sa zvonika crkve, no Pero im još ne iznosi svoj plan. Dječaci stignu u školu i primijete neku nervozu. Taj dan u njihovu školu stiže nadzornik i boravit će u svim razredima. Sva djeca se iznenade kako družina kasni, naljutili su i učitelja. Na to će Pero opravdavati njihovo kašnjenje:

Lako ovima. Sve sami jedinci i mazunci. Oni mogu spavati do osam sati. Ne dižu se na pašu ranom zorom kao mi. (Lovrak 2015: 24)

Nakon vike, razred utihne kada stigne nadzornik. Učitelj priča o njihovom kraju i svim ljepotama. Pero se zamisli i u učiteljevoj priči i opisima vidi mlin i njegovu okolicu. On to kaže i na glas, a učitelju ništa nije jasno. U tom trenutku se uplete Šilo i brani Peru: *To se njemu samo tako pričinilo*, a na to će Pero: *Ja zamišljam to jezero kao naš mlin!* (Lovrak 2015: 27) Dječaci su uvijek tu jedan za drugoga, spremni pomoći. Na primjer, Divljak je izašao pred ploču riješiti zadatak, zapeo je negdje na pola puta, njegovi prijatelju su mu pomagali, ne nužno na način da će mu reći točan odgovor, ali neće ga ni ostavit samog u „nevolji.“ Nakon računanja nadzornik zamoli da otvore čitanke. Pero tada shvati da je zaboravio čitanku, a ponio je bakinu sanjaricu. Otvori je i prvo što vidi je vodenica, mlin i piše: *Sanjati o vodenici znači sreću i dobitak.* (Lovrak 2015: 30) Zatim Peri postave pitanje o Grguru Ninskom, on potpuno zablokira i ne izusti ni riječi. Zatim pogleda u nadzornika i viknu: *kvržica!* (Lovrak 2015: 30) i tako i Pero dobije svoj nadimak – Pero Kvržica. Šilo obavijesti učitelj kako Pero ima vrućicu: *Tužio nam se jutros! Jutrom rano ide na pašu bos po rosi. I tako svako jutro, a rosa je hladna.* Nadzornik se zapita zašto ne obuje cipele: *cipele štedi za zimu!* spremno mu odgovori Šilo. (Lovrak 2015: 31) Nadzornik uputi učitelja da djecu poslijepodne oslobodi škole da mogu poći doma. No, družina neće ići kući nego vidjeti mlin. Na putu Pero se potuče s dječakom Batinom jer mu se rugao zbog „kvržice.“ Nakon toga Pero objavi kako je njegov nadimak službeno kršten i da ga od sada svi mogu zvati Pero Kvržica. Pero primijeti da mu nema prijatelja Martina, poznatijeg kao Milo dijete. On je išao u redu s đacima koji idu kući. Nije mogao odoljeti pozivu svog prijatelja, pa zajedno odlaze prema družini i mlinu. Družina krene na put prema mlinu. Medo padne na livadi i svi počnu jaukati. On ih upozori da ne smiju odmah jaukati i utvrdi da je Pero među njima najsposobniji i predloži da im on bude voća. Milo dijete preskoči u žito i pobjegne. Družina mu se počne rugati, a Pero predloži da danas ode kući pa će sljedeći put ići s njima. Na livadi se nalazio stari štagalj, tamo se družina prvo skupi i održi prvi sastanak. Perova ideja je bila:

Hajde, načinimo i mi sebi iz našeg starog mlina ljetovalište! (Lovrak 2015: 35)

Družina prihvati ideju, no mučile su ih moguće prepreke i poteškoće u ostvarivanju te zamisli, kako će se opravdavati roditeljima što toliko dugo izbivaju iz kuće, što će sa školom. Prepirka družine postajala je sve glasnija.

Medo je galamio, posve jasno. Nije mumljao. Budala je vrlo mudro govorio, a glas mu je odzvanjao kao iz bureta. Divljak je pak vrlo učtivo dokazivao nešto Šilu, a da ga ni jednom nije gurnuo u prsa. (Lovrak 2015: 36)

Pero je šutio, kad napokon zamišljeno vikne: *Kvržica!* (Lovrak 2015: 36) Tada vođa odluči da svaki put kada krene svađa, na uzvik kvržica, svi moraju utihnuti, a nakon tog uzvika slijede slavna djela. Pero ističe kako moraju biti hrabri u svom naumu. Kada stignu do mlina, vođa im objasni zašto je mlin napušten. Družina se na prvi pogled počne izrugivati s mlinom.

Palača! – podrugljivo će Šilo. A pred palačom jezero, pokazuje Pero. Mrtvo jezero, primjećuje Budala. Bajno jezero! Taman za ljetovanje! – ruga se Divljak. (Lovrak 2015: 41-42)

Pero krene prvi preko trule daske i upadne u jezero, a nakon njega i Šilo. No, družina složno izvuče oboje. Dalje stignu do mlinareve kuće, no ona je zaključana pa uđu kroz prozor na tavanu koji je polomljen. Na tavanu nađu čamac, Medo se krene igrati veselom i uznemiri ose, te one ubodu Budalu. Družba je već pomalo iscrpljena i žedna, a u to vrijeme se potuku Medo i Divljak. Krene nevrijeme i družina se skloni u kuću. Tada primijete da je krov šupalj, Pero to zakrpi. Zatim on predloži da održe kratku školu o tome kako se ponašati u situacijama koje ih mogu zateći dok popravljaju mlin i uređuju okoliš. Uskoro začuju neki plač u blizini. Bilo je to Milo dijete. Nije mogao prijeći preko vode do njih. Pero se kao pravi vođa dosjeti spuste čamac i tako prevezu Milo dijete do kuće. U čamac su se usudili ući samo Pero i Šilo, a vožnja je bila uzbudljiva:

Milo dijete je zažmirilo prije smrti. Šilo je naoko hrabar, a zapravo mu se gaće tresu od straha. (Lovrak 2015: 55)

Milo dijete im donese trešnje i obavijesti kako ih kod kuće čekaju batine. Oko trešanja nastane rat:

Sad pogledajte! – reče im Pero. Polovica trešanja je zgažena! To se zove sloga! Od svega ovoga neće biti ništa! Mi nećemo moći u mlinu ništa dovršiti! (Lovrak 2015: 56)

Krenu natrag prema selu, no čamac je na sredini jezera. Družina postavi stara vrata kao most. U štaglju ponovno imaju dogovor. Iako svi primaju batine, neće ništa otkriti roditeljima, a ni učitelju. Kad su napokon stigli, provale i u sami mlin i Pero primijeti kako je mlin cjelovit i da mu ništa ne nedostaje, samo ga treba pregledati i urediti. Ipak, prvo će krenuti od vode, uredit

će bunar da imaju pitku vodu. Medo odluči spustiti se u bunar da izmjeri do kuda je voda. Družina mora biti jako oprezna u baratanju konopima kako Medo ne bi nastradao.

Polako ga spuštaju. On iz dubine više veseo. Najednom zamuknu kao presječen. (Lovrak 2015: 67)

Medo je u nesvijesti, Pero i Šilo ga izvuku na travu, a družina se silno prepala da je umro. Stoga krenu bježati.

Milo dijete udari u plač, a Budala kriknu i pobježe prema selu. U taj čas vikne Divljak: a nisam ništa kriv! I potrči prema selu za Budalom. Peru, Šila i Milo dijete jednako zahvati veliki strah te nagnu bježati i oni prema selu za onom dvojicom. (Lovrak 2015: 68)

No, nisu daleko stigli, Šilo se sjeti Mede a travi, Pero ga vidi kako se bolestan budi, a oko njega nema nikoga. Njih dvoje potrče natrag, a za njima i Milo dijete. Medo dođe sebi, a Pero i Šilo pošalju Milo dijete da vrati Budalu i Divljaka da ne naprave nesporazum u selu, jer su prvo mislili da je Medo umro. Na ovom primjeru straha koji se uvukao među dječake vidljivo je kako je Pero, unatoč svim karakteristikama „nadmoćnog“ dječaka, dječak koji nije neustrašiv. Ipak, ono što ga u tom slučaju razlike od drugih dječaka u družbi je to što prvi savladava taj strah. (Težak 1993) Pero zaključio kako je Medo došlo slabo jer je u bunaru ugljična kiselina. Odluče ga nastaviti čistiti, ali ovaj put opreznije. Kada je došlo vrijeme ručka Medo im kaže:

Učiteljeva pričanja ipak vrijedi zapamtiti. Sjećam se da nam je učitelj jednom govorio kako se na dnu starih, zapuštenih bunara može katkad naći otrovne ugljične kiseline. (Lovrak 2015: 70)

„Nestanak učitelja u ključnom trenutku doprinosi zanimljivosti i neizvjesnosti do samog kraja. Djeca su prepuštena sama sebi, pa o njihovim sposobnostima, umijeću i vještinama ovisi ishod, ali i nastojanju koliko će onog što ih je učitelj naučio primijeniti u danoj situaciji. Iako fizički odsutan duh učitelja je prisutan u pustolovinama djece i uspijeva nadzirati situaciju.“ (Brala Mudrovčić, Pavličić 2014: 170)

Kasnije su Peru spustili u bunar i on je čistio dno, ali morali su biti jako oprezni. U trenutku im sklizne konop i Pero padne na dno. Srećom nije bilo puno vode. Družina se tog dana jako umorila. U petak nisu ni otišli u stari mlin. U subotu ih je odmah pola reklo da neće ići, a Pero ih odvede na zvonik i zagolica pitanjem: *Zar vas ne zanima da li u bunaru ima pitke vode? Jesmo li za slogu? JESMO!* (Lovrak 2015: 74) U ponedjeljak ponovno idu na posao, a u selu je sajam i ne idu u školu, pa će imati dovoljno vremena. Ponedjeljak je osvanuo cijela je družina

na okupu, samo vođa Pero nedostaje, prehladio se. Družina se zbog toga počne premišljati trebaju li uopće bez vođe ići u mlin. *Budala klikne: Kvržica! A Divljak odgovara: Poslije te riječi dolazi sjajno djelo!* (Lovrak 2015: 75-76) Nakon borbe Budale i Divljaka, odlučeno je da Divljak bude vođa dok nema Pere. Divljak uđe u čamac i počne veslati, ali mu baš ne ide, stoga družina dobacuje podrugljive komentare. Družina podijeli poslove, čiste oko jezera, a u podne pođu u hlad i ručaju. Začuju pljusak na drugoj strani jezera. Bio je to Pero, drhtao je od uzbuđenja i sreće kada je vidio što je sve družina uspjela napraviti. Družina primijeti da nema Divljaka. Sutradan ni Budala nije htio ići, Pero napadne Divljaka, a Šilo i Medo su već u Mlinu. Pridruže im se Pero i Milo dijete. Radovi su neko vrijeme zaostajali radi lošeg vremena. Divljak i Budala više ne dolaze, Peru je strah da neće sve stići jer ih je premalo, a on želi da je sve gotovo do završne školske svečanosti. Pero utvrdi da je samo bitno da ih ne odaju. Jednu subotu, odrasli na velikoj ledini imaju sastanak u vezi popravka starog mlina. Pero zaključi da netko iz družine mora ići na sastanak, iz škole će se izvući lako jer im popodne predaje župnik. Sastanak odraslih Pero i Šilo slušali su skriveni u štaglju, a dvojica novih, Medo i Milo dijete pođu u mlin. Na sastanku su među ostalima govorili Perov otac i učitelj, obojica o istoj ideji koju ima i družina. Premišljali su se hoće li učitelju reći za svoje pothvate, ali ipak odustanu. Družina na sastanku odluči da će sada raditi još jače da na vrijeme budu gotovi, kako ih seljani ne bi zatekli u poslu. Problem je što im nedostaje novaca za daljnje pothvate. Sljedeći tjedan opet su radili marljivo. Pričaju kako nemaju novaca za urediti kuću do kraja i tada čuju glasove djevojčica. Bile su to Marija i Danica koja su Budala i Divljak otkrili priču o mlinu u zamjenu za dva mala ogledala. Družina primi djevojčice i one se ponude za završno uređivanje kuće i dvorišta. Pero je vozio djevojčice čamcem po jezeru i tada ubiju vidru, čije krzno oderu, prodaju i na taj način dobiju novce i kupe sve što im je potrebno za završno uređivanje. Netko dolazi u mlin i nanosi štetu, ali još nisu otkrili tko. Pero vozi družinu u čamcu, a Milo dijete ostane na kopnu. Zavesla u koritu, digne ustavu da bi imao malo više vode, da bi mogao bolje veslati i na taj način pokrene mlin. Kada shvati što je napravio, odvesla ususret družini. Oni su oduševljeni jer Milo dijete vesla, a tek onda shvate da mlin radi. Perinog oca su uhitili i Pero mora ostate kod kuće i ne može u mlin. Pero napominje da moraju biti složni i govori im da upru svom snagom i rade sve da mlin na vrijeme bude gotov. Opet je netko činio štetu u mlinu, ali družina to popravlja i nastavljaju dalje. Učitelj vodi učenike na predstavu, a družina ostane s učiteljicom pod izgovorom da nemaju novaca. A zatim na prevaru odu u mlin. Kada sutra dođu u mlin, shvate da su tamo i neprijatelji koji im uništavaju radove. Ti neprijatelji su bili Divljak, Budala i još dvoje dječaka. Medo i Šilo napadnu Divljaka, no on im pobjegne, ali dolazi Pero i presretne Divljaka na mlinarskom putu. Divljak, Budala i dvojica drugih dječaka pridruže se ekipi. Sve

je skoro bilo gotovo. U mlinu Budala ispriča kako je Divljak rekao da više neće dolaziti u mlin i da će sutra sve odati đacima. Pero odlučio da sve kažu učitelju kako bi spriječili da Divljak sve oda. Dok su Pero i Šilo bili na razgovoru s učiteljem, Medo s gazda Markove trešnje promatra mlin i vidi Divljaka kako se voza u čamcu na jezeru, a učitelj je s Perom i Šilom tek na pola puta. Poslije škole, na sastanku, Pero ispriča kako se sve dogodilo i da je učitelj očaran idejom. Kada je učitelj vidio Divljaka u čamcu napadne ga, a ovaj se brani da nije u školi radi Pere. No, kada je učitelj pitao tko je sve ovako krasno uredi, bio je prvi koji je sebi prepisao zasluge. Učitelj družini da dopust da sve završe do školske svečanosti. Kada je došao konačno taj dan, učitelj okupljene povede u mlin. Svi su oduševljeni, a Pero uzvikne: *Predajemo vam mlin!* (Lovrak 2015: 144) Načelnik predloži da se zarada prvog mjeseca rada da družini. Pero i družina promatraju mlin sa zvonika. Medo kaže: *Predali smo im mlin. Ta morali smo, ali kažem vam: oni će opet sve upropastiti!* (Lovrak 2015: 147)

Hranjec (1998) ističe kako se u ovom romanu također naglašava kolektivna svijest, međutim družina ne funkcionira na način kao u prošlom romanu. Nadalje, kada Perov otac izjavi: *Tvoja nas je družba naučila pameti!*, uočavamo kako su „djeca neprestano ispred starijih i očita je autorova nakana da upravo preko njih iskaže svoje stavove o humanijoj, boljoj sutrašnjici.“ (1998: 42) Zima (2011) ističe kako i dalje ključna osoba ostaje učitelj. Međutim, u romanu *Družba Pere Kvržice*, manje je znatan utjecaj odraslih. Ono što se očituje na kraju romana je dječja, opravdana, sumnja u odrasle. Svjesni su da su morali predati mlin odraslima, jer će tako o biti svrsishodan, no poznajući odrasle, oni će to skoro vratiti u početno stanje.

4.3.Dječji likovi u romanima Mate Lovraka

Zima (2011: 83-84) ističe kako je „jedno od ključnih obilježja Lovrakove dječje romaneskne proze svakako princip kolektivizma, što ga kritika gotovo bez iznimke uočava i ističe od samih početaka proučavanja Lovrakova opusa. Lovrak svoje romane veoma često koncipira oko grupe djece ili organizirane družine. Sve družine uključuju hijerarhijsko organiziranje.“

U Lovrakovom dječjem romanu češće se pojavljuju dječaci nego djevojčice, te oni imaju glavne uloge. To nije slučaj samo u našem dječjem romanu, nego i u svjetskom. Rijetko su ti dječaci sami, okupljeni su u družine koje imaju svoga vođu. Ukoliko i postoji lik djevojčice u romanu, uglavnom je u nekoj sporednoj ulozi. Zima (2011: 88) navodi kako su „Lovrakovi pojedini likovi djevojčica aktivni i barem djelomice afirmirani, no to se ne odnosi na cjelokupan autorov romaneskni opus. Stereotipi o rodnim ulogama i shematizirani rodni odnosi karakteristični su za velik dio Lovrakova opusa.“ (uključujući i dva romana navedena u radu) Dob djece u

romanima je od devete do jedanaeste godine. Ujedinjuju se u skupine ili družine, družine imaju svoje vođe (Ljuban, Pero) vođe imaju svoje pouzdane zamjenike (Šilo), ali i protivnike (Pero). Pronalazimo i nevaljale likove (Divljak), siročad, slabiće i kolebljivce (Budala, Milo dijete), bistre, lukave, poduzetne, tromi i pedantni likove. U tim romanima posebno se ističu vođe, oni su ujedno i glavni likovi romana. Preko likova vođa Lovrak zapravo prenosi svoje stavove, kroz njih tumačimo Lovrakova socijalna i literarna htijenja. Svi Lovrakovi likovi vođa, „dječaci s kvržicom,“ zapravo se bore za općeljudske interese. Žele pravedan kolektiv, jednakost, izlazak iz bijede i poroka, tople međuljudske odnose. Bore se za prirodu i njeno očuvanje, za obnovu i izgradnju. Lovrakovi istaknuti dječaci su sjajni organizatori, okupljaju ostale oko sebe, organiziraju posao, dijele zadatke, prepoznaju neprijatelja i bore se protiv njega, disciplinirani su i isto traže od svoje družine i od svog protivnika uvijek traže priznanje poraza. Upravo oko tih likova, „dječaka s kvržicom“ okupljeno je najviše posebnosti Lovrakova romana. Ti likovi nisu obična djeca, svojim djelima zapravo nadilaze svoje mogućnosti dok s druge strane u sebi imaju dječje sklonosti i želju za akcijom kao i druga djeca. Ono što Crnković naglašava jest da su ti likovi zapravo predstavnici određene, ratne, generacije. (Crnković 2000)

Crnković (1986) ističe kako se u Lovrakovim djelima djeca odgajaju za kolektiv: u *Družbi Pere Kvržice* uspješno se popravljaju stari mlin zahvaljujući udruživanju, podjeli poslova i dobroj organizaciji. U romanu *Vlak u snijegu*, snagom kolektiva vlak je oslobođen iz snježnih nanosa i svi sretno završavaju, zahvaljujući kolektivu, koji je i one loše okrenuo na dobru stranu. Ipak Crnković ponovno ističe Lovrakovo pretjerivanje: glavni junaci su sveznalice, no ono što im nedostaje je postepeno razvijanje. Prema opisima i njihovom djelovanju, oni su rođeni heroji. To je jedan od Lovrakovih postupaka koji je najviše podvrgnut kritici. Vratimo li se malo unatrag, vidljiva je poveznica Lovrakovih likova sa šegrtom Hlapićem Ivane Brlić-Mažuranić. „svi su jednako vedri, dobri, poduzetni, vjeruju u pravdu, ne boje se ničega, na pravom su putu, i jednako su uvijek nagrađeni za svoju dobrotu.“ (Crnković 1986: 138) Ipak, ono u čemu je glavna razlika između Ivane Brlić-Mažuranić i Mate Lovraka je ta što Ivana Brlić-Mažuranić posjeduje osjećaj za mjeru, a upravo taj osjećaj mjere Lovraku nedostaje.

„Lovrak svoje junake izvodi na borilište i vježba ih za uloge koje ih čekaju i koje će upravo ta generacija iznijeti na svojim leđima u ratu i nakon rata.“ (Crnković 2000: 83)

Zalar o Lovrakovim junacima kaže:

„Nisu idealna bića, nisu krotki jaganjci ni svijetli uzori, već obični seoski derančići, sa svojim maštanjima, snovima, igrama, planovima, svađama, tučnjavama, strahovima i podvizima. Žive u svom svijetu.“ (Zalar 1983: 25)

„Grupu kao skupni lik Lovrak nasljeđuje iz svjetske dječje književnosti – Twaina, Molnara, Kästnera, ali koncipira svoju zamisao funkcioniranja grupe. Najčešći model je čvrsto organiziran kolektiv s vođom ali i s nizom individualaca: pouzdanih zamjenika, protivnika, zlobnika, plašljivaca. Lovrak prenosi na njih klasne suprotnosti starijih. U podjeli na siromašne i bogate autor je otkrito naklonjen prvima koji su onda i pametni i karakterno superiorni. Očito je interpoliranje klasnih odnosa odvelo Lovraka, negdje manje, drugdje očitije, u crno bijelu postavu likova.“ (Hranjec 1998: 45)

Do sada smo već utvrdili da je Lovrak uživao pisati o selu, volio je seoski način života i najbolje ga je poznao. Tako je isto i sa seoskom djecom. U svojim djelima prikazuje nam igru seoskih dječaka. U svojim igrama, djeca oponašaju odrasle i uživljavaju se u njihove uloge. To je vidljivo u romanu *Vlak u snijegu*, igra svadbe. Lovrakovi dječaci žive u sintezi igre i rada. U *Družbi Pere Kvržice*, glavna radnja je popravak starog mlina. Djeca se na to odlučuju, povedeni Perom, jer to vide kao oblik zabave, ispunjenje slobodnog vremena, a opet će napraviti i nešto korisno. Lovrakova seoska djeca imaju usađene radne navike, ali to ne znači da su prestali biti djeca niti su izgubili dječje atribute. Ni u jednom od dva pročitana romana, dječaci u ozbiljnim pothvatima ne zaboravljaju na igru. (Zalar 1983)

Zima (2011: 85) navodi kako se „vezanost za selo i seosku sredinu u Lovrakovom opusu odražava u velikom broju romana kao mimetiziranje zapuštene, socijalno raslojene seoske sredine u kojoj se snažno osjeća podjela na bogate i siromašne i čija je populacija u nepremostivom rascjepu između tradicije, koju Lovrak karakterizira kao izrazito zaostalu i inertnu, i novih socijalnih elemenata, čiji su nositelji radnje redom seoski učitelji. Novi su socijalni uvjeti za Lovraka higijena i školovanje djece te, u pojedinim romanima, borba protiv alkoholizma i uvođenje poljoprivrednih tehnoloških novosti, no u sredini koju Lovrak opisuje ti uvjeti uglavnom ne nailaze na razumijevanje ni potporu odraslih.“ Primjeri toga su Perov odlazak na pašu rano ujutro prije škole, te veliki broj obiteljskih i školskih obveza u romanu *Vlak u snijegu*.

Lovrakovi likovi djeca su istrgnuta iz dječjih klupa. Od njih stvara prototipove potrebne za izricanje svojih ideja. Prikazuje djecu svog vremena i kraja. Prikazuje realnost i složenu društvenu stvarnost u kojoj sva djeca ne proživljavaju bezbrižan život nego i život malih i

velikih nevolja i briga. Isto tako prikazuje i svezremensku dječju prirodu kroz igru, školu, obitelj, izlete i rad. (Težak 1993)

Vlak u snijegu strukturiran je tako da se najviše ističu dva lika. Ljuban koji je pozitivac i suprotno njemu imamo Peru.

Ljuban je Lovrakov idealni tip junaka. Dubravka Težak ga opisuje kao: „tip vođe koji sve zna i može, posve predan zajednici, intelektualno i moralno superioran, savršen organizator, ozbiljan i pravedan, sve probleme rješava dostojanstveno, nije osvetoljubiv.“ (Težak 1993: 16)

S druge strane za Peru navodi: sebičan, svadljiv, strašljiv, grub, neuredan, zavidan i pakostan.“ (Težak 1993: 17)

Zima (2011: 84) navodi kako organiziranje naracije oko dječjeg kolektiva uvjetuje i način oblikovanja dječjih likova. U Vlaku u snijegu riječ je o komparativnoj karakterizaciji, što podrazumijeva polarizaciju dječje grupe u dvije suprotstavljene frakcije, čiji se predstavnici međusobno razlikuju u svim bitnim karakterološkim točkama.“ Pozitivac, Ljuban, potječe iz siromašne obitelji, a negativac, Pero, iz bogataške. Crnković (1986: 137) navodi kako Lovrak „pati od socijalnih zala, podjele na siromašne i bogate i kulturne zaostalosti,“ i upravo je to uzrok socijalnoj polarizaciji koju nalazimo u ovom, ali i drugim djelima. Međutim, koliko god Pero bio nevaljao, snaga kolektiva je jača od njegove zloće i uspijeva ga promijeniti. Ivana Brlić-Mažuranić svoje likove preobraćivala je snagom ljubavi, a Lovrak to radi snagom zajedništva.

Lovrakove likove zapravo formira sredina u kojoj se oni nalaze. Kroz djecu siromašnih obitelji vidljiv je njihov način života i bijeda: *Sve što mi seljaci prodajemo, jeftino je dozlaboga a ono što moramo kupiti, skupo je, da ne možemo nasmagati; Jest, tako je, radimo cijelu godinu, radimo, a na kraju jedva koji dinar, još ostajemo i dužni za porez.* (Lovrak 2004: 36) S druge strane, djeca bogatih obitelji, u djelu su prikazani kao bahati i razmetnici, baš poput svojih roditelja, podmićuju da bi ostvarili svoj cilj. Baš tako je i Pero podmićivao da Ljuban ne bude domaćin zadruge. (Hranjec 2006)

Poprište zbivanja Lovrakovih romana je selo te prostor određuje likove. Samim tim životom na selu oni su i sudionici tradicijske kulture, u njoj žive i njezini su predstavnici. Jedan od najboljih primjera je igra svadbe:

Barjaktar i debeli kum nosit će boce s vodom kao da je u njima vino. Oni će se gegati kao da su pijani i pjevat će: Oj, djevojko, draga dušo moja! (...) Djeveruše će imati vijenac

cvijeća oko glave i u rukama će nositi kitu cvijeća. (...) Svi će svatovski gosti biti okićeni ružmarinom. (...) Mladoženji će reći: Čuvaj nam dijete! Othranili smo ga, mučili se s nime, sad ga tebi predajemo! (Lovrak 2004: 19-20)

Osim što možemo iščitati tradiciju sela, na ovom primjeru vidljiv je i način igre Lovrakovih likova. Također, Lovrakovo pričanje protkano je i narodnim vjеровanjima i raznih usmenih brojalica:

Tri mesara buhu klala,

Buha sim, buha tam,

Buha im utekla van! (Lovrak 2004: 19)

Kada junaci malo odrastu, ističe se njihov odnos prema mlađim učenicima. Težak (1993) Peru opisuje kao Ljubanovu suprotnost i nositelja svih ružnih moralnih osobina.

Pero je bio grub, volio je pokazivati kako je jači, znao ih je tući i peckati te im otimati slatkiše i voće. Ljuban bi ih tada branio. On nije mogao gledati kako netko upotrebljava silu. Zato su njega mališani voljeli, a Peru nisu. (Lovrak 2004: 28)

„Ljuban i Pero oličenja su dvaju oprečnih stavova: kolektivizma i egoizma, koji jasno proizilaze iz njihovih postupaka i odnosa prema kolektivu ili pojedincu, a ti su postupci najočitije mjerilo njihovih moralnih opredjeljenja i psiholoških stanja.“ (Težak 1993: 18)

Ono što je u *Družbi Pere Kvržice* trenutak otkrivanja mlina, to je ovdje učiteljeva poruka: ... *A vi budite pametni i sad pokažite da ste zadruga i da ćete moći i bez mene kući!* (Lovrak 2004: 60) Učitelj koji je autoritet i prema kojem učenici gaje ogromno poštovanje, ujedno je i njihov prijatelj, ruka koja ih usmjerava i ohrabruje. „U djelu *Vlak u snijegu* učitelj nestaje upravo kad se radnja počinje zahuktavati. Bolestan i nemoćan ostaje u gradu, a djeca su prepuštena vlastitim snagama i preuzimaju odgovornost.“ (Brala Mudrovčić, Pavličić 2014: 170)

„Ljuban je potpuno predan zajednici, maksimalno se zalaže za nju i u cijelosti opravdava povjerenje njezinih članova.“ (Težak 1993: 16) Tu je primjer skupljanja hrane na jedno mjesto da svi imaju dovoljno, u slučaju da ostanu zatočeni u snježnom zanosu: *Svaki bi imao premalo, a svi imamo mnogo! Kako je to zgodno zamišljeno!* (Lovrak 2004: 70), ili primjerice trenutak kada skuplja košulje zadrugara da pomognu Dragi: *A kad im je Ljuban pokazao svoja gola prsa, začas se naslagala čitava hrpa košulja.* (Lovrak 2004: 100) „Ljuban se često doima intelektualno i moralno superiornijim od ostalih zadrugara. Savršen je organizator, vrlo je

ozbiljan i pravedan, ponekad se prema svojim zadrugarima postavlja poput roditelja.“ (Težak 1993: 16)

„Tijekom cijelog romana naglašavaju se Perine mane nasuprot Ljubanovim vrlinama, a pred kraj romana Perina zloća i Ljubanova plemenitost kulminiraju u sceni obračuna u kojoj Ljuban spašava Pera iz dubokog snijega, a on spašen pokuša baciti spasitelja u snijeg.“ (Težak 1993: 17)

Na samom kraju romana, Crnković (2000: 84) navodi kako „Ljuban, nakon što je hametice porazio Perinu skupinu, pobjednički, u sjajnoj organizaciji kolektiva, u opasnosti i oskudici izveo podružljavanje imovine i postigao besprijekornu radnu disciplinu, ne želi napustiti poprište borbe i pobjede te krenuti kući.

Ovi će vagoni ostati prazni i dalje putovati svijetom bez njih. A oni, sretni putnici, vratit će se u svoje kuće, bogatije ili siromašnije, razlikovat će se opet, bit će opet nesuglasica i svađa! (..) Bili smo jednaki, bili smo složni, čak su se i naši protivnici poslije pridružili! (Lovrak 2004: 103-104)

„On bi radije ostao tu, makar bilo hladno, makar prijetila nestašica hrane, ali tu je ostvarena ideja o jednakosti za koju se borio, tu su se pokazali rezultati njegova rada, tu je on bio pravi vođa.“ (Crnković 2000: 84)

„Iznad svih Lovrakovih likova dominira lik vođe. Ti *dječaci s kvržicom* borci su za Lovrakovu opće interese: protiv eksploatacije, za pravedni kolektiv, za izlazak iz bijede i poroka na čemu se pojedinci bogate, za tople međuljudske odnose, za ekološke ciljeve i zdrav život u skladu s prirodom.“ (Crnković prema: Hranjec 1998: 45-46)

Hranjec (1998: 46) navodi kako su dječaci s kvržicom „naprosto Lovrakovi glasnogovornici pa nam se uz njih uvijek iznova postavlja pitanje – u kojoj su mjeri ili jesu li posvema to dječji likovi, dječaci? Hranjec nadalje ističe kako je Crnković u pravu kada kaže da su ti likovi primjerom prožimanja dječje i ne-dječje književnosti.“

Težak (1993: 18) ističe kako su Lovrakovi likovi statični. „Njihove reakcije u unaprijed određene jer su podređene cilju koji je autor postavio u djelu. Unutrašnje promjene lika možemo primijetiti kod onih negativnih, primjerice Pero, koji proživljava unutarnju promjenu na bolje, utjecajem kolektiva. Dakle, kolektiv najpozitivnije djeluje na oblikovanje morala i druželjublja te na suzbijanje egoizma.“

Zima (2011: 96) navodi kako „Lovrakov prvi roman, Vlak u snijegu, pokazuje da je autor svjestan te problematike dječjih likova, odnosno narativne potrebe za njihovom samostalnošću, koju, međutim rješava samo djelomice, fizičkim osamostaljivanjem dječjih likova, ali zadržavanje intelektualne ovisnosti o odraslima. Troje je glavnih dječjih likova, Draga, Ljuban i Pero, portretirano u dva različita vremenska razdoblja – u pripovjednom vremenu i u retrospektivnoj zgodi iz njihova djetinjstva. U pripovijedanom su vremenu djeca učenici trećeg razreda osnovne škole, dok je njihova dob u retrospektivnom vremenskom odsječku predškolska. Dvije različite vremenske razine u životima protagonista obilježene su i različitim interesnim kategorijama: dok je bitna narativna pokretačka snaga u retrospektivnom razdoblju dječja igra, pripovijedano je vrijeme obilježeno razrednim organiziranjem u čvrsti kolektiv, zadrugu, u kojoj jedan od troje protagonista preuzima ulogu vođe.“

Težak (1993: 20) o sporednim likovima kaže: „to su likovi ostalih zadrugara koji su ponekad neodlučni, nesigurni, kolebljivi, povodljivi, ali ipak na vrijeme shvaćaju kojoj se strani treba prikloniti pa iskazuju i svoje lijepe osobine: marljivost, druželjubivost, spremnost na pomoć.“ Primjerice, trenutak u djelu kada su sporedni likovi odabrali bolju stranu je okupljanje u vagonu zadruge Ljubanovac pri povratku u Veliko Selo. Čak i „izdajnici“ kasnije shvate da nisu trebali otići i vraćaju se kolektivu, a tu je vidljiva snaga kolektiva i njen pozitivan utjecaj na pojedinca.

Posebno je zanimljiv lik Drage, koja je na neki način u središtu zbivanja, ali njezin karakter nije do kraja definiran. Upravo oko tog lika je vidljiva i borba Ljuban – Pero, uz borbu za vlast u zadruzi. Draga je lik koji je pasivniji od Ljubana i Pere. Ne izražava svoje nezadovoljstvo, zadržava ga za sebe, nije osvetoljubiva i ne oprašta lako. (Težak 1993)

„Uzroke za određene načine ponašanja Lovrak pronalazi u sredini iz koje lik potječe. Lovrakov dječji svijet nije odijeljen od svijeta odraslih, upijaju sve od starijih te je iz njihovog prepucavanja ponekad jasno izbijaju riječi, misli i stavovi koje su čuli od svojih odraslih ukućana. Lovrak prenosi klasne odnose na djecu (Pero – Ljuban) no, zahvaljujući jakoj komponenti ljudskosti u djetinjem fenomenu, klasni odnosi preuzeti iz svijeta odraslih u dječjem se svijetu ne mogu tako duboko ukorijeniti da se ne bi mogli iskorijeniti. Kroz klasne odnose on zapravo daje kritiku društvenom sustavu koji rezultira nejednakošću i potiče oholost bogataša.“ (Težak 1993: 19)

Pišući o ovom romanu, Zima (2011) se najviše dotiče samostalnosti Lovrakovih likova. „Dječja je samostalnost u tim okolnostima na dvostrukoj kušnji: prva je od njih fizička jer im prijete glad i hladnoća, a potrebna je i njihova fizička sila za otkopavanje zametenog vlaka. Druga je

kušnja etička, a odnosi se na neslogu unutar zadruga, odnosno na razvoj spomenutih neskladnih odnosa unutar razredne zajednice te kulminaciju međusobne netrpeljivosti zadružnog domaćina Ljubana i njegova antagonista Pere, koji odbija uključivanje u kolektiv i time odbija i prava (zajednička podjela hrane) i obaveze (otkopavanje snježnih nanosa) koje kolektiv svojevrijem preuzima. Zadruga obje spomenute kušnje položi s velikim uspjehom jer uspijeva istodobno i u otkopavanju vlaka i u pridobivanju otpadnika koji su isprva slijedili pobunjenika Peru te na zadovoljavajući način rješava konflikte oko raskola.“ (2011: 97)

Roman *Družba Pere Kvržice* više je „dječiji“ od prethodnog. Hranjec ističe da je pothvat u ovom djelu primjereniji njihovoj dobi nego u romanu *Vlak u snijegu*. Lovrak napominje da je i ovo djelo inspirirano stvarnim događajem. „Poticaj je opet socijalni, nedječji, no Lovrak je u romanu težište premjestio na male aktante i time ostvario pravi dječji roman.“ (Hranjec 2006: 75)

Družina u ovom romanu funkcionira na drugačiji način nego zadruga Ljubanovac. Spomenula sam karakterološki paralelizam u prethodnom romanu. U ovom djelu je također vidljiv, ali razlika je što se ovdje ne suprotstavljaju djeca, nego djeca i odrasli. Naglašen je na dva mjesta. Prilikom sastanka seljana na livadi povodom obnove mlina i kada družina završi s obnovom mlina. Tada Perin otac izjavi: *Tvoja nas je družba naučila pameti!* (Lovrak 2015: 145) „Dječji svijet, usmjeren zajedničkom težnjom za ostvarenjem plemenitog cilja, suprotstavljen je, dakle, svijetu odraslih, moralno posrnulih, i malaksalih, ograničenih svojim socijalnim, klasnim i drugim predrasudama. Iako žive u istim životnim okolnostima, djeca su u prednosti zbog svoje čiste, još neiskvarene, neojađene, neslomljene dječje duše.“ (Težak 1993: 32) Djeca nemaju povjerenje u odrasle i ne žele im povjeriti svoje tajne. Tek na kraju, povjeravaju se učitelju. „Učitelj rado prihvaća dječje akcione ideje i djela jer su one zapravo odraz njegova poučavanja, odgajanja, usmjeravanja i uopće cjelokupnog prosvjetnog djelovanja u školi i selu.“ (Težak 1993: 33)

„U većini Lovrakovih romana djeca se udružuju da bi napravila neko dobro djelo. Kod prethodnog romana, družba je osnovana na učiteljevu inicijativu. U romanu *Družba Pere Kvržice* ona nastaje spontano i postupno poprima obilježja vrlo čvrste organizacije. Ona se sastoji od izgledom i karakterom različitih dječaka, no doživljavamo je kao jedno biće, kao glavnog junaka djela. Unutar družine ima nesuglasica, sukoba, svađa koje potresaju organizam družine, ali kako je njegova osnovna jezgra zdrava i jaka, nikakve trzavice ne mogu je slomiti. Te trzavice su zapravo odraz trzavica u svijetu odraslih – ekonomski problemi, klasna podvojenost, međusobni sukobi i nesloga u selu.“ (Težak 1993: 29)

Ponovno se ističe kolektivna svijest i navike. Potiskuju se individualni interesi i nameću kolektivni. Popravljanjem starog i zapuštenog mlina, sve proživljene situacije, strahovi i veselje jačaju pojedince, ali i kolektiv. Bezobzira na poteškoće s kojima se suočavaju, snaga kolektiva jača je on njih te na kraju ta snaga prevagne i družina uspije u svom naumu. (Težak 1993) „Mali dječji kolektiv, nikao iz igre ali i prerastao u nju ostvarivši djelo za koje odrasli nisu bili sposobni, javlja se zapravo kao izraz pobune protiv stanja u društvu i uhodanog reda. Napori družine dobivaju društvenu dimenziju jer dječji pothvati širinom i značenjem nadilaze sama obilježja dječje prirode, a ostvarenje dječjih želja vodi preobražaju društva.“ (Težak 1993: 29)

Zima (2011: 86) navodi kako se „uz kolektivizam, seosku sredinu i čvrstu vezanost dječjih likova za okolinu koja ih determinira ponajprije socijalno, najbitnijom se karakteristikom Lovrakova književna konstrukta u kontekstu percepcije djeteta i oblikovanja dječjih likova čini autorova ideja o superiornosti djeteta nad odraslima, djetetovoj savršenosti i djetetu kao zalogu bolje i sretnije budućnosti. Idealiziranje djetinjstva i djeteta kao savršenijeg bića koje se d odrasloga razlike po svojoj nevinosti, naivnosti i prebivanju u utopijskom djetinjstvu u cjelokupnom je dječjem romanesknom korpusu u hrvatskoj dječjoj književnosti najočitije upravo u Lovrakovu opusu.“

Bitno je istaknuti kako romanu *Družba Pere Kvržice*, za razliku od romana *Vlak u snijegu*, autor više nijansira individualne likove i njihove karakterne osobine. Primjerice, na samom početku djela upoznaje nas s likovima i njihovim nadimcima koji nam već ponešto govore o njima samima, a kasnije ih kroz njihove pothvate još bolje upoznajemo. (Težak 1993) U njegovoj družini je šestero dječaka uključujući i njega. *Imaju nadimke koje su stekli u školi. Jednom vele Budala, drugog zovu Šilo. Trećemu govore Medo. Četvrtom viču Divljak. A peti, onaj najmanji, ima lijepi nadimak. Zovu ga Milo dijete.* (Lovrak 2015: 12) Samo Pero još nije imao nadimak. „Unatoč zajedništvu svi imaju svoje osobnosti, svoje pozitivne i negativne karakterne crte: Medo i Šilo pravi su prijatelji i dobri radnici, Milo dijete, tjelesno najslabiji, s jakom željom da pridonese zajedničkom cilju, Divljak i Budala su negativci, na što autor upućuje već nadimcima, jedan je ljubomoran i neotesanac, drugi slabić. Iznad svih je vođa, Pero. I u njegove postupke i izjave pisac kadšto utkiva pouke, pedagoške maksime, no on je dječak od krvi i mesa, boji se, bježi kao i družba iz škole i on krade susjedove trešnje, ali je ujedno superioran duhom, vrstan organizator koji uz uzvik „*Kvržica*“ uvijek pronalazi izlaz iz teškoća.“ (Hranjec 2006: 75-76)

Autor nas na samom početku upoznaje sa siromaštvom u kojem Pero i njegova obitelj žive. *U jednoj maloj seoskoj kući, slamom pokrivenoj, mračno je. I sparno. Diše mnogo ljudi. Spavaju. Na postelji uz oca leži Pero.* (Lovrak 2015: 5)

Odmah na početku djela Pero se ističe kao moralno odgojen i ispravan dječak: *Divljak jede velik komad gibanice sa sirom. Pero gleda, gleda, šuti i čeka. Onda stade pred njega i kaže mu: Budi čovjek...!* (Lovrak 2015: 12)

„Pero je dječak s idejom – pravom idejom u pravo vrijeme. Njegove se ideje auditivno opredmećuju u kvržici, jer kad mu sine briljantna ideja, on uzvikuje: Kvržica!“ (Težak 1993: 31) Svjestan svoje uloge i nije skroman kao Ljuban. Često voli držati lekcije svojim prijateljima u družini. U određenim trenucima superioran je u odnosu na družinu. (Težak 1993)

Šilo je pravi primjer pouzdanog zamjenika, ali i jedina osoba koja Peri zna uzvratiti jednakom mjerom u trenutku kada on drži lekcije ostalima. (Težak 1993) (...) *Da pametniji uvijek popuštaju budalastijima, ne bi valjalo. Onda bi budale prevladale!* (Lovrak 2015: 59)

Šilo zbog izbivanja iz kuće dobije najviše batina, te mu Pero predlaže da ne dolazi više u mlin:

Bez tebe će mi biti kao bez brata rođenog. Ali kad je tvoj otac strog, nemoj dolaziti u mlin. Ubit će te! (...) *Šilo je prvi sjedio na mlinskom putu.* (Lovrak 2015: 64)

Lovrak djecu prikazuje, između ostalog u vječnom pokretu koji karakterizira dječju narav. U renoviranju mlina i njegovom uređenju djeca ne zaboravljaju na igru, to je sinteza igre i rada. Ne mare što dobivaju batine. (Zalar 1983)

Težak (1993: 30) lik Mede opisuje kao „primjer vjernog i požrtvovnog radnika,“ uvijek je uz Peru, marljivo izvršava svoje zadatke, sve u korist zajednice.

Divljak bi htio biti vođa, to je razlog. – reče Šilo. On uz Peru neće da bude – Medo (Lovrak 2015: 87) „Divljak i Budala su negativni likovi, neotesanci i posrnuli dječaci jer iznevjeravaju družinu. Divljak jest svojom dušom za ideju, ali ga razjedaju ljubomora i zavist. Htio bi biti vođa iako nema kvalitete koje ima Pero“ (Težak 1993: 30)

„Milo dijete je plašljiv, nježan mališan, fizički najslabiji. U njemu se neprestano sukobljava osobni osjećaj da je to što družba čini na granici prijestupa i jaka želja da dokaže drugima, ali i sebi, kako i on može biti ravnopravan s njima. Dilemu rješava emotivno, dopušta da srce nadvlada razum, što usrećuje družinu, a njega gdjekad izbacuje u prvi plan. Tako Milo dijete nehotice prvi pokreće mlin.“ (Težak 1993: 30) *Družbo slavna! Danas je naš najsretniji dan. Milo dijete se proslavilo. Sve je kao u priči. I ne ide mi se kući!* (Lovrak 2015: 124)

Na kraju romana, djeca uspješno popravljaju mlin i na svečanom završnom danu škole, predaju ga odraslima:

Predali smo im mlin. Ta morali smo, ali kažem vam: oni će opet sve upropastiti! (Lovrak 2015: 147)

U ovim Medinim rečenicama autor zapravo ističe dječju sumnju prema starijima, jer su već nebrojeno puta upropastili i zabrljali. Lovrak daje „tihu, nerevolucionarnu, blagu kritiku svijetu odraslih, iz kojeg kao da se autor isključuje da bi mogao što dublje zaroniti u svijet malenih.“ (Zalar 1983: 25) Očita je Lovrakova težnja da preko djece da kritiku odraslima i naglasi kako na mladima i djeci ostaje svijet. Stariji upropaste sve zbog vlastitih razloga i nesloge. (Hranjec 2006)

Zima (2011: 99) ističe kako je „činjenica da upravo roman *Družba Pere Kvržice* nudi autorovu najdrastičniju interpretaciju dječje samostalnosti u akciji i autonomije u odlučivanju i da je utjecaj odraslih na njihovu poduzetnost gotovo neznan, što se više u tolikoj mjeri ne nalazi ni u jednom kasnijem Lovrakovu romanu.“

U ova Lovrakova dva romana glavni lik je čitava družba. Prethodno su navedeni „dječaci s kvržicama“ koji se ističu kao vođe tih družina, no kompletna družina je glavni lik, njih pratimo od početka do kraja i može nam se dogoditi da neki lik zaboravimo, ali družinu nećemo. „Makar u družbi izbijale nesuglasice, sukobi, svađe, borba za primat, makar se ne činila homogenom cjelinom, ona je organizam koji živi svojim životom, ima svoje uspone i padove, svoje planove i tajne, svoje uspjehe i nezgode, svoju egzistencijalnu zakonitost, skroman početak i trijumfalan kraj. Družba nastaje spontano: iz rada i drugovanja u razredu i školi, zajedničkog puta kući, ali prvenstveno iz prirodene težnje, toliko svojstvene djeci da se udruže u igri u svom slobodnom vremenu. Ispočetka je to njihovo udruživanje labilno, nastaje ponekad i slučajno, da bi, kako vrijeme odmiče, sve više poprimalo karakter čvršće organizacije, u koju se članovi svečano primaju ili ogorčeno izbacuju, kojoj, šaljivo rečeno, samo zakletva manjka da bude nalik na organizaciju vojničkog ili političkog tipa.“ (Zalar 1983: 28.-29.)

Iako je kolektiv u prvom planu, on ne zaklanja individualne crte pojedinaca. Naprotiv, u kolektivu i svakodnevnom druženju, te raznim događanjima do izražaja dolaze osobine, karakter i mentalitet pojedinca. Svaki njegov kolektiv ima vođu. U ovim djelima to su Ljuban i Pero. Lovraku kritičari zamjeraju što ta dva lika djeluju idealizirano, rođeni su vođe, praktički nemaju mana i znaju gotovo sve, te imaju rješenje za sve probleme. Zalar zaključuje kako te primjedbe nisi u redu. Smatra kako se može naći niz primjera takvih likova u svjetskom dječjem romanu. S druge strane smatra da je to tako i inače u životu. Zar svaka dječja skupina nema

neko dijete koje se ističe svojim osobinama. Kada je ono prisutno, najglasnije je, vodi igru i glavnu riječ ostalima. (Zalar 1983)

Tipovi karakterizacije Lovrakovih likova prema Dikliću (2000) su: etička karakterizacija, sociološka karakterizacija, govorna karakterizacija i psihološka karakterizacija. Etička karakterizacija obuhvaća društvene uvjete za stvaranje moralnih normi. Etički profil Lovrakovih likova vidljiv je u njihovim postupcima, ponašanju i djelovanju u životnoj sredini, stavovima prema svijetu te u uzajamnim odnosima likova. Stoga, kada je riječ o etičkoj karakterizaciji Lovrakovih likova, vidljiva su dva oblika pojedinih karaktera: individualni i kolektivni. Sociološka karakterizacija se uglavnom javlja kao dopuna etičkoj. Njome se utvrđuju socijalne odrednice lika kao što su klasna pripadnost, ekonomski položaj, utjecaj životne sredine na ponašanje i tako dalje. Psihološka karakterizacija nije zastupljena kao etička i sociološka. Razlog tome je što „emocionalni i intelektualni život njegovih junaka nije bogat i raznolik.“ (Diklić 2000: 127) Njegovi likovi raspoznaju se u akciji, imaju svoje individualne crte, no čitatelj će prije zapamtiti kolektiv, nego pojedinca. Govorna karakterizacija odnosi se na govor likova. Taj govor njih na određeni način određuje i izgrađuje njihov karakter zajedno s ostalim tipovima karakterizacije. Primjeri su poštapalice *Saperlot*, *Kvržica*, pa i sami nadimci likova.

Hranjec (1998: 41) navodi kako se „Lovraku ne može poreći umješnost u modeliranju dječjih likova, poglavito spomenute dvojice u romanu. No, stvorio ih je socijalno angažiran pisac koji je stremljenja iz nedječje literature jednostavno prenio u dječju; uz to bio je i pedagoški djelatnik i njegova su djeca pognuta pod teretom uloga. Prejaka vremenska, ideološka odredljivost svojevrsna je slabost Lovrakovih junaka.“

Pitanje kojim se bavi Hranjec (2000) je u kojoj su mjeri Lovrakovi dječaci mogući danas. Govori o Lovrakovim likovima kao odrazu autorove težnje socijalnom realizmu. Simpatizira djecu iz siromašnih obitelji, smatrajući ih poštenijim i vrjednijim dok djecu bogataša prikazuje u negativnom smislu. U Lovrakovim romanima djeca na rad gledaju kao na svakodnevnu, uobičajenu djelatnost. Rad ih ujedinjuje, a negativci su zapravo oni koji izbjegavaju rad. Da Lovrakovi junaci nisu imali usađene radne navike, nikada ne bi uspjeli u svim pothvatima koje su izvršavali. Hranjec ističe kako se „u toj radišnosti Lovrakovih dječaka krije bitna Lovrakova pedagoškičnost, u najpozitivnijem smislu.“ (Hranjec 2000: 88)

Lovrakova škola, mjesto je obrazovanja i odgoja. U tadašnjem selu škola i crkva su dva središnja mjesta, a učitelj je jedna od najcjenjenijih osoba u selu, odmah uz doktora i svećenika.

U školi je učitelj središnja ličnost i apsolutni autoritet. Učenici ga poštuju, on je strog, ali i pravedan, s druge strane uvijek mu se mogu povjeriti. Ističući sve osobine Lovrakovih likova, radišnosti, odgovornosti, poštovanje prema starijima, Hranjec zaključuje kako su Lovrakovi dječaci danas prijeko potrebni. Ova Lovrakova djela zaslužuju mjesto u školskoj lektiri, a uloga učitelja je da ih prilagodi vremenu u kojem se čitaju. I na kraju ističe: „Eto, i opet učitelj; Lovrak je imao pravo. Nije učitelj bio glavni lik samo u Lovrakovo doba.“ (Hranjec 2000: 91)

5. IVAN KUŠAN

Ivan Kušan ostavlja veliki trag u hrvatskoj dječjoj književnosti noseći titulu začetnika dječjeg urbanog romana. Rođen je u Sarajevu 1933. godine, a veoma rano s roditeljima seli u Zagreb. Odgajan u obitelji književnika i učiteljice, rano pokazuje talente za jezik i likovno izražavanje. U svom književnom radu spaja svoje dvije najveće ljubavi: slikarstvo i književnost. Završio je Likovnu akademiju i poslijediplomski studij književnosti. Radio je na zagrebačkom radiju te bio urednik u *Školskoj knjizi*, gdje pokreće dobro znane časopise za mladež: *Smib* i *Modra lasta*. (Hranjec 2006)

„Govoreći o Kušanovu romanesknom opusu, ne smije se predvidjeti činjenica da njegovi romani nastaju u razdoblju od četiri desetljeća – prvi je objavljen 1956., a posljednji *Koko u Kninu* izlazi četrdeset godina poslije. Nema sumnje da je veliki vremenski raspon u nastajanju romana djelomice utjecao na njihove strukture: raniji romani, u kojima je narativni prostor oblikovan u realističnim okvirima i kriminalističkim, odnosno detektivskim fabularnim konvencijama, iznimno su bitni za daljnji razvoj hrvatske dječje književnosti u 20. stoljeću, dok se u kasnijima, osobito u romanima *Koko u Parizu* i *Ljubav ili smrt*, iščitava evidentan utjecaj (tada) aktualnih poetičkih ideja u (svjetskoj) dječjoj književnosti, od koketiranja s nonsensom i nadrealističnim strukturnim postupcima, pa do autoreferencijalnog poigravanja s pripovjednim instancama.“ (Zima 2011: 170)

Svoj književni rad za djecu započinje romanom *Uzbuna na Zelenom Vrh*u 1956. godine. Baš kao i Lovrak, nailazi na probleme s pronalaskom izdavača za svoju knjigu. Sam je istaknuo da je taj roman odredio njegov životni put kao pisca. Dvije godine kasnije objavljen je roman *Koko i duhovi*, zatim *Domaća zadaća* (1960.), *Zagonetni dječak* (1963.), *Lažeš Melita* (1965.), *Koko u Parizu* (1972), *Strašni kauboj* (1982.) i *Ljubav ili smrt* (1987.). U Lovrakovom opusu nije teško izdvojiti najbolja djela, *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice* ističu se u odnosu na ostala. Međutim, kod Kušana to nije slučaj, teško je istaknuti jedan roman kao najbolji. Zalar (1983) ga opisuje kao prvorazrednog dječjeg pisca. Objavom njegovog prvog romana počinje nova etapa u hrvatskom dječjem romanu, koja je izraz novog, modernog vremena. Kušan je tvorac i slikar likova gradskih dječaka i djevojčica, ne gleda ih očima učitelja i više slobode daje mašti. Nitko ne osporava simpatičnost, zanimljivost i realističnost Lovrakovih likova, no Kušan ih prikazuje u punini djetinjstva. On se pridržava općih smjernica dječjeg romana, ali isto tako osluškuje suvremene tendencije i stoga vremenski pripada poslijeratnoj književnosti. (Zalar 1983)

Njegove romane Hranjec (2006) predstavlja u nekoliko tematskih cjelina. Prvu cjelinu naziva *Kokov krimi-serijal*. Tu ubrajamo romane: *Uzbuna na Zelenom Vrhu*, *Koko i duhovi*, *Zagonetni dječak*, *Koko u Parizu*, *Koko u Kninu* te *Ljubav ili smrt*. Autor se inspirira kriminalističkim romanima i na taj način gradi radnju. U djelima su pojedinačno opisani likovi, najavljuje zaplet, zatim slijede lažni tragovi i neočekivani preokret na kraju. Stilski elementi podređeni su pojačavanju tajnovitosti i napetosti (dvosmisleni naslovi, jezične igre, početak *in medias res*, naglo završavanje rečenice). Druga tematska cjelina je roman *Domaća zadaća*. To djelo nema krimi-strukturu, ne pojavljuje se Koko, te se javljaju odrasli likovi. Zanimljivo djelo u kontekstu prikaza učitelja. Treća cjelina je roman *Lažeš, Melita*. Tu cjelinu možemo „formulirati kao feminizaciju aktanta ili karakterološku feminizaciju.“ (Hranjec 2006: 104) Ono spada u njegova najbolja i najčitanija djela. Upravo ovim romanom pokazuje raznovrsnost svog spisateljskog talenta. Radnja nije kriminalistička, već se oblikuju žive dječje teme i likovi. Posljednja tematska cjelina: pabirci u pripovjednoj zbirci. U zbirci *Strašni kauboj* zapravo se nižu pripovijetke u kojima se spominju događaji i likovi prethodno objavljenih romana. Zbirka osvaja humorističnim stilom. (Hranjec 2006)

Zima (2011: 170-171) navodi kako „neki kritičari razlikuju dva zasebna kruga unutar Kušanova opusa u dječjoj književnosti, i to u odnosu na dječje likove protagoniste: u prvi krug ubrajaju romane o Koku, dok drugi krug čine dva romana u kojima se lik Koka ne pojavljuje.“ Autorica smatra kako je takva podjela nepotrebna, zbog velikog vremenskog raspona u kojem Kušan objavljuje svoje romane.

Kušan se inspirira kriminalističkim romanom i preuzima od njega tehniku građenja djela. Hranjec (2006: 101) navodi kako njegov roman „bijaše prevratnički pa tad i bijaše jasno zašto je sarajevski nakladnik odbio objaviti djelo jer nije bilo umjetničko, a zapravo se nije uklapalo u tadašnji književni socobrazac.“ Sam autor ne osporava Kästnerov utjecaj: „Kästnera sam najviše volio, jer je pisao o onome što sam, svojim tadašnjim dječaćkim iskustvom mogao kontrolirati“ (Zalar 1998. prema Hranjec 2006: 106) Bitna obilježja njegovih romana vidljiva su na razini lika. Kušan uvodi urbane dječake i čini zaokret u odnosu na svog prethodnika, Lovraka. Na razini strukture afirmira dječji kriminalistički roman u hrvatskoj dječjoj književnosti. Romani su mu složeni, nerijetko se jedan pojavljuje u sljedećem. Bitna obilježja i promjene koje Kušan unosi jesu depedagogizacija i depolitizacija. (Hranjec 2006)

Težak (2006: 283) navodi da „obilježja Kušanova romana, koja su pridonijela ostvarenju modernije koncepcije dječjeg romana u odnosu na baštinu dječjeg romana koju je Kušan zatekao, možemo promatrati na razini dječjih likova, tipa akcionosti, afirmacije urbanosti,

zanemarivanja vremenske determinacije, ležernosti i nonšalantnosti u iskazu, depedagogizacije i depolitizacije.“ Autorica ističe i uvođenje kriminalističkih elemenata: akcionost, detekcijski element i paralelizam radnje.

„Kušana smatramo piscem koji je u dječjem romanu afirmirao urbani život, jer u njegovu sljedećem romanu *Koko i duhovi* glavni junak seli u grad i grad postaje poprištem svih njegovih kasnijih romana, a gradski način života postaje bitan i u strukturiranju fabule, oblikovanju likova i vođenju radnje kao i u stvaranju općeg ugođaja. Tako je s Kušanovim djelima grad nepobitno zamijenio selo u ambijentaciji dječjih romana“ (Težak 2006: 285)

Težak (2006) ističe i Kušanovu neopterećenost vremenskim odrednicama. „Tako labavim određenjem Kušan pojačava univerzalni karakter izvornoga dječjeg svijeta.“ (2006: 285) Kušanove romane karakterizira i lakoća izraza. U hrvatski dječji roman unosi žargon kojim daje posebnu autentičnost svojim likovima i djelima. Bitno je napomenuti da Kušan potpuno različito gleda na učitelje, nego je to činio Lovrak. On provodi depedagogizaciju hrvatskog dječjeg romana. Učitelje je „učinio jednakim svim ostalim ljudima. I oni imaju živce koji mogu popustiti, i oni znaju postupiti nepromišljeno, i oni su podložni slabostima. I zbog te detronizacije učitelja roman je, kad se pojavio, podigao podosta prašine u prosvjetnim krugovima.“ (2006: 286) Nakon Drugoga svjetskog rata dominiraju ratne teme. *Uzbuna na Zelenom Vrh* govori o stanju neposredno nakon rata i autor piše o posljedicama, međutim to ne utječe na djecu u mjeri u kojoj su društvene okolnosti utjecali na Lovrakovske likove. Postupci Kušanovih likova motivirani su željom za pustolovinu, bez ikakvih političkih utjecaja. U daljnjim romanima više ni ne spominje rat, sve do objave romana *Koko* u Kninu, koji je poprilično ispolitiziran.

„I na planu fabule, i likova, i stila, on je uvjerljiv i autentičan, uvijek nov, dakle, utemeljitelj je novog proznog izričaja u vertikali dječje hrvatske književnosti.“ (Hranjec 2006)

Hranjec (2004: 96) navodi kako Kušan „razgrađuje lovrakovski i ratni kanon dječjeg romana – temeljen na stvarnoj građi, s pozitivnim junacima socijalnog realizma, s naglašenim kolektivizmom koji je u stanju preobratiti asocijalne tipove, s krajnje discipliniranom strukturom i *umivenim* (odgojnim) stilom Kušanovi romani najavljuju modernizam koji isprva tumačimo u tipološkom smislu, ali – s obzirom na polustoljetno trajanje hrvatskog dječjeg romana – i u periodizacijskom vidu.“

Idrizović (1984: 271) Kušana opisuje kao „romansijera sa dubljim smislom za psihološko slikanje gradske djece. Oformio tip proze koji je blizak evropskom romanu, naročito E.

Kästneru (Emil i detektivi). Već i po tome što romani ne pripovijedaju o djetinjstvu, već u klopu života, integralno ga osmatrajući, razlikuju se od romana M. Lovraka i drugih.“

„Romanesknii opus Ivana Kušana rano je proglašen klasičnim u okvirima hrvatske dječje književnosti; Ivo Zalar u svojoj studiji o dječjem romanu u hrvatskoj književnosti pojavu Kušanova prvijenca proglašava početkom nove etape u razvitku hrvatskoga dječjeg romansijerstva, Stjepan Hranjec o Kušanu sudi jednako povoljno, proglašavajući njegove romane već klasičnim i ističući autorovu inovativnost u oblikovanju dječjih likova.“ (Zima 2011: 168)

5.1. Uzbuna na Zelenom Vrh

Radnja djela događa se na Zelenom Vrh. Tu živi Koko, pravim imenom Ratko Milić. U selu su se počele događati krađe i trovanje životinja. Koko tješi svoju sestru Maricu jer su otrovali njihova psa Cigu i ukrali im kokoši. Cigo je bio pas čuvar, svi su ga se bojali i nisu smjeli ući u dvorište. Koko odmah otrči reći novosti svom prijatelju Boži. Koko preuveliča priču o lopovima i kaže Božu kako je vidio lopove. Zažali što je ispričao Božu sve prije vremena i zamoli ga da ne ispriča ostatku družine dok se on ne vrati iz grada. Božo ode prema jezeru, a tamo već čekaju tri dječaka: Žohar, Crni i Tomo. Družina priča o krađama u selu. Jutros je i Žoharu uginuo pas. Božo priča društvu kako je Koko vidio dvojicu lopova. Crni ga optuži da laže i da je sve izmislio. Božo se opravdava i kaže im da će Koko sve ispričati kad se vrati iz grada. On i majka su otišli prijaviti policiji lopove, no tamo neće naići na razumijevanje, jer policija ima previše ozbiljnog posla u gradu. Poslijeratno je stanje i ljudi se ubijaju i pokradaju, te ne mogu brinuti o lopovima koji krađu domaće životinje. Četiri dječaka bila su na jezeru, prejeli su se grožđa i odmarali su. Koko stigne i družinu odmah zanima što je bilo na policiji. On je malo razočaran jer je Božo sve ispričao, a ne on. No, nije se baš ni sjećao kako je točno ispričao priču. Družina dobije ideju da oni otkriju tko su lopovi. Odluče krenuti u pohod istu večer. Neće spavati, nego će stražariti, svatko kod svoje kuće u slučaju da lopovi dođu. Prije nego se rastanu, ugledaju starog Isaka na jezeru. Djeca su ga izbjegavala i malo ga se bojala. Djeca mu se jave, bili su u strahu da ih je sve čuo. U kući Leibovih, kod Žohara, cijela je obitelj bila na okupu. Majka i otac razgovaraju o lopovima. Majka je u strahu za životinje jer jedini u selu imaju konja. Žohar odluči ne večerati i popije crnu kavu, jer od nje nitko lako ne zaspe. Smjesti se u sobu, njegova dva zelena oka budno su motrila ima li igdje lopova. Htio je spavati, no kako će od sramote doći pred svoje prijatelje. Svi će ostati budni, jedino on ne. Na kraju ga slomi san. U kući kod Tome, on, brat Ivo i majka čekali su oca za večeru. Otac je uvijek podsmjehivao Tomu jer je htio postati liječnik. Večera je bila bogata, nakon dugo vremena i

rata. Večerali su hrenovke s rižom. I za njihovim stolom bilo je priče o lopovima. Kada je došlo vrijeme spavanja, majka i Tomo odu u spavaću sobu, a Ivo i otac dolje u brijačnicu gdje je bio dovoljno prostran krevet. Tomo odluči spavati u Ivinom krevetu jer tamo ima bolji pregled i može bolje vidjeti lopove ukoliko dođu. I njega svlada san. Ta večer bila je zadnja kada je vidio svog psa Hektora. U kuću Milićevih, Koko nagovori sestru Maricu da zamjene krevete. Ona će spavati u njegovom krevetu, ispod prozora, a on u njenom krevetu. Koko se malo i bojao biti do prozora nakon svih priča o lopovima, a i imao je bolji pogled iz Maričinog kreveta. Nije znao da svi njegovi prijatelji već spavaju. Božo, Žohar i Tomo borbu sa snom nisu dobili, a Crni nije ni pokušavao ostati budan. Koko nije mogao spavati, bio je nervozan i u strahu. Morao je otići u zahod, a on je bio u dvorištu. Kada je krenuo natrag u kuću, primijeti nešto čudno u kući Tončićevih, siromašnog para koji nije imao djece. Bili su to lopovi. Koko je otišao na mjesto zločina, ali tamo više nije bilo nikoga. Cijelu noć nije spavao. Božo shvati da nije bio budan ni sekunde. Majka ga obavijesti da su pokrali i Tončićeve. Odmah potrči prema Koku da ga obavijesti, a ovaj upravo stiže k njemu da uzme vode. Koko je sve već znao, ispriča Boži što je vidio. Božo mu kaže da ode na jezero sve ispričati prijateljima, a on je, zbog Kokovog opisa lopova, posumnjao na starog Isaka i uputi se prema njemu. Na jezeru Koko priča tijek večeri. Tomo je u šoku, Crni ništa ne vjeruje. Žohar se trudi dokazati da nije spavao. Božo, nakon posjeta Isaku, stiže na jezero. Ispituje Koka detaljnije o izgledu lopova i navodi družinu da shvate na koga sumnja. Svi su psi otrovani osim jednog, Isakovog Bobija. Odluče uhoditi starog Isaka kako bi ga uhvatili na zlodjelu. Onaj tko izvuče najkraću travku, večeras ide uhoditi starca. Taj zadatak dopadne Boža. Uzbuđen zbog zadatka, Božo je uznemireno hodao po kući. Počne ispitivati majku otkuda je došao Isak i čime se bavi. Svašta se o njemu pričalo, a vrlo malo znalo. Majka i sin odu na spavanje. Kada je Božova majka čvrsto usnula, on se iskrade kroz prozor i krene prema Isakovoj kući. Tamo ugleda njegovog psa, a zatim izađe i gazda i upute se. Božo ih je pratio u stopu. Silno se razočara kada shvati da su Bobi i Isak otišli na jezero, okupati se. Društvo krene na sastanak, a Tomo i Žohar na putu prolaze pokraj Emičine kuće i vide njenu uplakanu tetku. Naime, oni su sinoć opljačkani, ukrali su im svinje. Kada su to priopćili ostatku društva, Crni se silno razljuti i predloži da pozovu Ivu, Tominog brata, da im pomogne u njihovim pothvatima. Tomo se tome usprotivi, a Božo im ispriča što se dogodilo sinoć. Žohar dobije novu ideju. Predloži da ne oni ne love lopove, nego da ih fotografiraju i predaju slike policiji. Sada su trebali nabaviti fotoaparatus. Sjete se pjesnika Marija i odluče ga „posuditi“ od njega. Družina se dogovori da će Žohar i Koko ići po aparat, a Tomo će ići kod Emice ispitati što se točno dogodilo. Kod Žohara će napraviti zamku i tamo ih fotografirati na djelu. Tomo je otišao kod Emice i krenuo je ispitivati. Njoj nije bilo jasno zašto on to radi.

Tomo joj na kraju ispriča sve o dosadašnjim događajima i njihovim budućim planovima, pod uvjetom da nikome ne smije ispričati. Koko i Žohar stigli su do pjesnikove kuće. Odluče da će se Koko uspeti uz žlijeb i ući u stan, pronaći će fotoaparat i baciti ga Žoharu. U slučaju opasnosti, Žohar će ga upozoriti zvižducima. Čuvar je bio sve nestrpljiviji, a uskoro Koko donese fotoaparat. Trebalo je još naći i dodatni film. U to stigne Mario, Žohar upozori Koka. Mislili su da će sve proći u redu i da će Žohar uspjeti nestati dok se Mario popne stubama, no on odluči uspeti se uz okomiti žlijeb. Tako Koko ostane u stanu i sakrije se. Emica ispred kuće sretne Ivu i pozove ga da mu daruje kapu. Kapa je ispala lopovima i ona je nije nikome pokazala. Tada joj izleti da je kod nje bio njegov brat Tomo i da čak ni njemu nije rekla, iako ju je ispitivao o lopovima. Na kraju Emica sve ispriča Ivu što je saznala od Tome. U pjesnikovu stanu, Koko se vješto skrivao. Mario se družio sa svojim mačkom, pokušavao je napisati pjesmu, ali nije mu išlo. Oluči ponovno vježbati penjanje uz žlijeb, kao pravi lopov. Koko je bio u blagom šoku kada je čuo te riječi. Odmah pomisli kako je otkrio jednog od dvojice lopova. Koko se uspije izvući i napokon ode kući. Žohar je već bio otišao jer i nije bio dogovor da se čekaju. Kod kuće, Žohar se spremao za stražu i fotografiranje lopova. Uskoro je u dvorište ušao jedan lopov. Žohar je mislio da će mu srce iskočiti od uzbuđenja. Lopov je na vratima kokošinjca ostavio poruku, a Žohar je uspio fotografirati dva puta. Kada se Tomo ujutro probudio, na podu kraj kreveta ugleda prijeteću poruku. Pokaže je Žoharu, a on također izvadi poruku koja je ostavljena njemu na vratima kokošinjca. Shvate da su rukopis i potpis isti. Žohar ispriča Tomi kako je sinoć vidio samo jednog lopova, ali da su sigurno dva, samo ih žele zavarati ovim porukama. Žohar krenu u grad izraditi fotografije i upozori Tomu da pazi što priča u društvu jer je među njima izdajica. Božo i Žohar moraju obaviti zadatak, za kojeg misle da će biti posljednji. Crni ne može sudjelovati jer mora čuvati brata. Božo i Žohar čekali su ispred pjesnikove kuće. Kada je on krenuo, krenuli su i oni za njim. Nakon uhođenja, shvate da je on išao Luciji. Popeo se uz žlijeb i počeo je recitirati svoju ljubavnu pjesmu. Tada dječaci shvate da on nije išao u krađu već udvarati se Luciji. Bili su ljuti kad su shvatili da su već drugi put na krivom tragu. Tomo nije mogao spavati. Začuje nečije korake u dvorištu. Kada je vidio da je to njegov brat Ivo, odahnuo je. Ipak, shvati da je Ivo obučen, uzima nož i nekuda odlazi tako kasno. Tomo ga odluči pratiti. Crni u kući ponovno čita pismo što je dobio. Njega tajnoviti pisac poziva u grupu lopova smatrajući kako je on iznad dječurlije koja se igraju i ne znaju što čine. Napomene mu da pokuša uništiti opomene ostale četvorice. Crni je razmišljao što da napravi. Začuje zvižduk s ulice. Bila je to ista osoba koja mu je poslala pismo. Uvjeravao ga je da treba pomoći njemu i maknuti se od djece. Lopov mu objasni da nije sam, da je ovaj drugi puno gori od njega i da se dječaci neće proveseliti ako ih on uhvati. Lopov da zadatak Crnome

da negdje odvede družbu sutra navečer da im ne smetaju i da donese aparat što su uzeli od pjesnika. Tomo je bio u šoku što je njegov brat upleten u neki prljavi posao. Ugleda staru, urušenu zgradu u koju Ivo uđe i tamo čuje još jedan duboki glas. Kada se približio, uspio je vidjeti da su unutra sve pokradene stvari. Shvatio je da mu je brat jedan od lopova, ali nije uspio otkriti tko je drugi. Dječaci su bili utučeni jer im je opet propao plan. Crni je to već sve znao, ali ih svejedno upita što se to dogodilo. Svi su se skupili, osim Toma, on je ostao doma pod izlikom da je bolestan. Crni izmisli novi zadatak za njih i kaže im da ponesu uže te večeras u deset idu u novu akciju. Emica je bila u vinogradu i jela grožđe. Tada slučajno čuje razgovor Crnoga i Ive. Shvati da je Ivo lopov i da je okrenuo Crnoga a svoju stranu te su dječaci sada u nevolji. Osjećala se užasno krivom. Tomo je doma ležao tužan u krevetu zbog cijele situacije. Tada začuje zvižduk. Bila je to Emica koja ga je zvala da siđe. Ispriča mu sve što je čula. Tomo odluči poći večeras i spasiti družinu. Družina se iznenadila kad je na sastanku vidjela Tomu jer je on bolestan. Tomo im brzinski ispričao da je njegov brat lopov i da je uz njega i Crni. U to dođe i Crni. Na prevaru Žohar uhiti Crnoga užetom koje je rekao da ponesu. Ostave ga tako zavezanog, a oni krenu dalje da uhvate lopove. Družina dođe do Žoharove kuće gdje su lopovi večeras bili u akciji. Dođu prekasno i krenu dalje u potragu. Uskoro su stigli lopove i ugledali Žoharova konja i kravu kako idu putem, a uz njih dva lopova. Zbune se i zastanu jer nisu znali što sada učiniti. Lopovi shvate da ih netko prati i krenu bježati, a družina krene za njima. Žohar stigne Ivu i baci ga na pod. Tomo shvati da je drugi lopov njegov otac. Crni je ležao zavezan i shvati da nekako mora ispraviti nepravdu. Uspije se osloboditi užeta i stigne družinu i lopove. Otac je pretukao Tomu. Tada dotrči Crni i odnekud se pojavi i stari Isak. U sobi je ležao Tomo pretučen, a kraj njega liječnik. Kada se napokon probudi počne ispitivati što se dogodilo. Dječaci, koji su istinu saznali od Tomine majke, priopće mu da mu njegov tata nije pravi otac već očuh i da mu Tomo nije brat. Majka mu to potvrdi i na njegov zahtjev obeća da više neće plakati. Stari Isak im priopći da je znao da i u njega sumnjaju Emica je nosila fotoaparat koji im je Mario odlučio pokloniti. Predloži im da ga prodaju i da od novca pođu na izlet.

„Prvi Kušanov roman, *Uzbuna na Zelenom Vrh*u, uvodi radikalnu novost u odnosu na dotadašnju romanesknu praksu u hrvatskoj dječjoj književnosti u najmanje dva aspekta: prvi se od njih svakako tiče tretmana dječjih likova i strukturnih rješenja s obzirom na dječje likove i njihov odnos prema odraslim likovima u romanu, dok je drugi aspekt inovacije sižejno rješenje koje oponaša sižejne postupke detektivskog, odnosno kriminalističkog romana. Slična sižejna organizacija naracije vidljiva je i u sljedećem romanu.“ (Zima 2011: 171)

5.2.Koko i duhovi

Ratko Milić, zvani Koko, s roditeljima je preselio sa Zelenog Vrha u grad, tačnije u Heinzelovu ulicu. Tamo upoznaje novog prijatelja Zlatka Brnčića. Autor na početku djela spominje svoj prethodno roman. Dvojica prijatelja sjedili su na skladištu koje je pripadalo Zlatkovom stricu, ali odavno tu nitko ne dolazi i ne koristi prostor. U novom stanu Milićevih prije je živio stari Vincek koji je bio jako bogat i škrt, imao je jednu kćer, odrekao se čak i nje jer se udala za siromaha. Zlatka je zanimalo je li Koko primjetio išta neobično u stanu, misleći na duhove. Dvojica malenih prijatelja odluče se pobratimiti, sve kako bi Zlatko bio siguran da mu se može povjeriti bez straha. Prije nego se rastanu, Koko obeća prijaviti sva čudna događanja ako ih bude, a Zlatko njemu pokaže ogradu kod susjeda Bugarina gdje je slučajno čuo neki glas, te je uvjeren da je to glas duha Vinceka. Sutra Zlatko pokaže Koku kako je on već počeo kopati jamu s druge strane te ograde i da planira tunelom doći dolje i otkriti što se dolje zbiva. Koko nije znao što misliti o svom prijatelju. Koko je predloži da pozovu i Mikija da im pomogne, no tog malog susjeda Zlatko nije niti malo volio dok se Kokova sestra Marica zaljubila u njega. Miki i njegova obitelj dolazili su kod Milićevih na večeru. Taj istini dan, obitelj dobije prijeteće pismo da moraju odseliti. I tada počinje niz čudnih situacija u obitelji Milić. Zlatko mu daideju da bi duh Vinceka mogao biti taj koji prijeti i želi svoj stan natrag. Kada su stigli Mikijevi na večeru, sve je bilo u redu, dok odjedanput nije nestalo struje. Prije toga je kod njih bio vodoinstalater, a navečer im je netko odvrnuo plin u stanu. Kada su se vratili u stan, Mikijev otac pričao je sa sinom i rekao kako mu se Milići uopćene sviđaju, a krojač Majer povjerio mu je da je Kokov otac bio na robiji jer je ubio čovjeka. Miki je razmišljao o očevim riječima, ali smatrao je da je Marica drugačija od njih. Zlatko predloži prijatelju da spriječi oca ako bude htio prijaviti prijetnje, a njemu predloži da svima priča kako vjeruje u duhove. Popodne su Koko i Miki pravili avione i testirali ih s krova, u jednom trenutku Koko se okliznu i krene padati, a Miki nije pružio ruku spasa, jer su mu se po glavi krenule vrtjeti očeve riječi. Koka spasi Zlatko

koji se nađe ispod krova sa stepenicama. Zlatko, Miki i Koko odu na Maksimir, gdje Zlatko natjera Mikija da ispriča sve što zna. Kada se vratio kući, Mikijeva oca zanimalo je otkuda mu žuti papir kojim je napravio zrakoplov. Bio je iz Kokove kuće i otac mu naredi da nađe drugu polovicu. Koko te noći vidi duha kako šeta po njegovu dvorištu i ujutro sve ispriča Zlatko. U to naiđe stari Isak, koji je Koku donio goluba pismonošu, a njega mu je poslao Žohar. Zlatko i Koko smjeste Isaka u kućici blizu skladišta kako bi im pomogao shvatiti što se zbiva. Zlatko shvati da Miki u Kokovom stanu pokušava pronaći žuti papir, pa ga dva pobratim preteknu i pronađu žuti papir. Isak ode raditi kod krojača Majera i pretrese po njegovu stanu koliko je mogao, ne bi li nešto otkrio. Pronađe dva bijela, jajolika oblika načinjena od plahte i shvati da je Majer skrojio odijelo „duhu“. Koko na Zlatkov prijedlog pošalje Žoharu pismo da im dođe pomoći, no on je slomio nogu, pa je umjesto njega stigao Božo. Odmah je obavio proces pobratimstva. Zlatko je te večeri bio nestrpljiv, nije mogao dočekati jutro da idu kopati i ode do jame. Tada čuje starog Bugarina u razgovoru sa ženom kako neki čovjek stanuje dolje pod zemljom. Zlatko sam krene istraživati i nestane. Koko i Božo krenu u potragu i tada Koko shvati da se iz te jame može doći u njegov podrum. Odluči otići kod stare Ruže da mu ispriča što zna, a u međuvremenu nestane i Marica, koja je otišla s Mikijem u kino. Nju otme Mikijev stric i traži Milićeve da se iseles ili neće više vidjeti svoju kćer. Koko prvo ode u potragu za svojom sestrom koja završi uspješno. Nakon toga uspije od Mikija dobiti drugu polovicu žutog papira i sada je trebalo otkriti šifru za podzemni svijet. U svoj toj strci nestao je i Božo, koji je htio ispasti junak i sam pronaći Zlatka. Isak uspije razbiti šifru, te Koko uspješno s policajcima pronađe prijatelje Božu i Zlatka, ali i živog starog Vinceka! Na kraju se ispostavi da je Vincekova kćer Božova majka, da je Zlatkov otac lažirao nalaze Vinceku, a upleteni su još Mikijev otac i stric. Stari Vincek a kraju shvati da nijedan novac ne može kupiti sreću, bio je presretan jer ima kćer i unuka.

5.3. Dječji likovi u romanima Ivana Kušana

„Promotrimo li detaljnije dječje likove u Kušanovim romanima, pripovjedačev odnos prema njima i njihovu funkciju unutar romaneskne strukture, uvidjet ćemo da je na svim tim područjima Kušan uveo drastične novine u odnosu na dotadašnju romanensku praksu u hrvatskoj dječjoj književnosti. U svim autorovim dječjim romanima dječji su likovi protagonisti, narativni prostor je oblikovan prema njima i u njemu se likovi odraslih nalaze na marginama, kao pomoćnici ili kao neprijatelji. Dječji likovi preuzimaju glavnu ulogu u pokretanju i razrješenju zapleta, oni odlučuju u kojoj će mjeri prihvatiti ponuđenu pomoć odraslih i oni na kraju primaju zasluge za uspješno riješene fabularne zagonetke.“ (Zima 2011: 171)

Crnković (1986: 162-163) Kušanove dječake opisuje kao „obične dječake sa zagrebačkih ulica. U školi ne briljiraju uvijek, vole kino, sportska natjecanja, dječачke igre, vole se praviti važni, istaknuti se pred prijateljima, biti najvažniji u klapi. Čitali su avanturističke romane, drže zadanu riječ i priskaču prijateljima u pomoć – a iznad svega vole kad se nešto uzbudljivo događa. Tipična dječачka žeđ za avanturom, žeđ za akcijom u kojoj će se razotkriti tajanstvena zbivanja, u kojoj će netko biti oslobođen a zločinci raskrinkani, želja za afirmacijom na području igre koja se pomalo miješa sa životom, imitiranje junaka o kojima su čitali – to su sile koje pokreću Kušanove dječake da vječno traže nešto neobično i tajanstveno pa da se onda svim snagama u pravom žaru istraživanja posvete razmrsivanju zapetljanog čvora.“

Crni se trgnu. Nitko nije sumnjao da Koko govori istinu, a najmanje on sam. Led je razbijen. Od tog trenutka počeli su govoriti šapatom, kao pravi zavjerenici. Šuštanje šaša miješalo se sa šuškanjem njihovih prigušenih zvukova. Tek bi se ponekad netko oduševio i ispustio glasniji uzvik, ali bi ga prijekorni pogledi sugovornika ubrzo ušutkali. Božo i Žohar bili su neiscrpni u smišljanju bezbrojnih rješenja. Koko se upletao oduševljenim primjedbama i uzvicima. Crni je davao trezvene, praktične savjete, a mali Tomo sjedio je razrogačenih očiju i nije govorio, tek što bi, od vremena do vremena pogledao prema neprijaznoj šumi. Bilo je odlučeno da počnu već ove noći. Po danu se, naime, nije moglo mnogo učiniti, jer se lopovi pojavljuju samo noću. (Kušan 2011: 22-23)

...Pokrali su noćas i Tončićeve. Koko se zvonko nasmije i pusti čekrk na bunaru da se okreće lagano ga pridržavajući rukom. Da ne znam? – reče kroz smijeh. – Ta ja sam sve vidio. Božo nije mogao doći do riječi. To je i mislio. Koko je sve vidio! Sramota, sramota. Ipak, neće ni on priznati da je odmah zaspao. Nije htio lagati, ali sad mora. (Kušan 2011: 43)

(...) Sutra ću ti još nešto pokazati. Ja sam već, naime, nešto poduzeo da riješim tu tajnu. (Kušan 1994: 12)

Likovi Kušanovih dječaka nisu neuvjerljivi i predimenzionirani. Usporedimo: Lovrak u oba romana koristi crno-bijelu tehniku u oblikovanju likova. Kod Kušana toga nema. Njegovi dječaci uvijek polaze od igre, prikazuje ih u odnosu s obitelji i u okruženju u kojem žive. Bitna stavka Kušanovih romana koja utječe na likove jest prostor. Primjerice u prvom romanu to je periferija grada, a u sljedećem Heinzelova ulica. Ti prostori pogodni su za dječaka istraživanja. Uvjerljivosti djela pridonose Kušanovi opisi svakodnevnih životnih radnji u kući i školi. (Crnković 1986)

Kad se obitelj okupila na večeri, bilo je već prilično kasno. Čekali su oca da se vrati iz grada, jer majka nije htjela da se večera bez njega. Tomin brat Ivo ljutio se zbog toga i s dva prsta kidao mekotu iz kruha, jedinog jela što je već bilo došlo na stol. (Kušan 2011: 30)

Cijela je obitelj bila na okupu. Stari Rudolf Leib, slikar, koji je još bio u Prvom svjetskom ratu ranjen u nogu i zbog toga uvijek hodao sa štapom, sjedio je u naslonjaču nasuprot sinu i čitao novine. Njegova žena Margaret plela je za stolom, dok je njihova kći u jednom kutu pomamno čitala debeo roman. (Kušan 2011: 25)

Zalar (1983: 71) govoreći o Kušanovom prvom romanu navodi kako se „u romanu reljefnije nego u ma kojem drugom našem ranijem djelu za djecu prikazuju istinski dječaci: oni se međusobno nadmeću, obilato se kljukaju kriminalističkom literaturom, gledaju revolveraške filmove, slušaju i varaju svoje roditelje, takmiče se u pljuvanju udalj, bratski se svađaju, piju crnu kavu da budni dočekaju neprijatelja, vole životinje, a najveći im je užitak doživjeti nešto uzbudljivo. U njihovu osjećanju svijeta i života neprestano se miješaju čežnja za avanturom, za samopotvrđivanjem, naivnost, strah, maštanje, ljubav i neprestana žeđ za akcijom.“

Znao je da se od crne kave ne spava i da je zato ne pije prije spavanja. A njemu je upravo bilo potrebno da ostane budan cijelu noć. (Kušan 2011: 27)

Kad sam načas izvirio iz kukuruza, nisam vidio ništa, jer nije nikog bilo pred kućom. Onda sam se odlučio prikristi kroz grmlje koje je nešto bliže kući. Prošao sam kroz grmlje i izvirio. U tom trenutku – tu dječak zastade i značajnim pogledom promotri slušače – u tom je trenutku preda mnom bljesnuo nož. Joj – ciknu Tomo i pocrvenje zastidjevši se svoje strašljivosti. Što? – ne povjerova Žohar. Laže! – odreza Crni kušajući puhanjem otjerati stršljena koji mu se, čini se,

nastojao sletjeti na nos. (...) Ja nisam spavao – reče Žohar i poče zijevati kako bi to zaisto i dokazao. Ni ja! – reče veselo Tomo i pljesnu rukama. (Kušan 2011: 46-47)

Idrizović (1984) ističe kako su Kušanovi romani zasnovani na realnosti. Likovi su inteligentni, u svim njihovim pothvatima pokreće ih želja za otkrivanjem svijeta. Većinu romana obilježava lik Koko, „dječak nesvakidašnje bistrine“ (1984: 272) Autor napominje da likovi katkad upadaju u neprilike, ne razmišljajući o posljedicama. Kao i kod Lovrakovih likova, vidljivo je oponašanje odraslih.

Hej, kako si mali? – zovnu odjednom pjesnik kad mu se glava pojavila na prozoru. Koko se strese. Razmišljao je što li će sad učiniti. (...) Koku je sasvim ponestalo sline u ustima. Što da učini? (Kušan 2011: 83)

I ti misliš – progovorio je Koko potpuno razočaran - ti misliš da se stari Vincek skriva pod zemljom? A zašto bi se skrivao pod zemljom, a? Osim toga, zar on nije umro? Eh, tu smo! – pljesnu dugajlija rukama. – Sad si se točno zapitao: zar on nije umro? Možda je umro. Ali, ako se poslije toga javlja i razgovara sam sa sobom ili zove nekog drugoga, onda znači da je duh. Onda znači da postoje duhovi, i ja bacam u vatru sve one knjige koje govore protiv njih. Ali, ako se on skriva pod zemljom, onda znači da nije mrtav, već da je imao razloga kad je htio da ga smatraju mrtvacem. To je bar jasno, kao što su dva i dva četiri, je li? (Kušan 1994: 16)

Zima (2011) piše o novostima koje Kušan uvodi objavom prvog romana *Uzbuna na Zelenom Vrhu*. Promjene se odnose na likove, odnos likova djece prema odraslima i strukturu romana. U svim njegovim djelima likovi djece su glavni likovi u djelu i narativni prostor je oblikovan prema njima, a odrasli su sporedni te se javljaju kao pomoćnici ili neprijatelji. Dobar primjer je pilar Isak koji se javlja u oba spomenuta romana. U prvom romanu, dječaci posumnjaju na njega, a na kraju djela on pomaže u hvatanju kradljivaca. Njegovo savezništvo s djecom nastavlja se i romanu *Koko i duhovi*. Neprijatelji su u oba romana krupni muškarci, na neki način vezani za likove. U *Uzbuni na Zelenom Vrhu* to je Tomin otac, a u romanu *Koko i duhovi* to je Mikijev stric. Dječji likovi sami određuju u kojoj mjeri će prihvatiti odrasle i njihovu pomoć. No, ipak su im odrasli potrebni u svakom djelu kako bi riješili fabularnu zagonetku. U određenim romanima iz Kušanova opusa, između ostalog to su *Uzbuna na Zelenom Vrhu* i *Koko i duhovi*, pripovjedni svijet u potpunosti je oblikovan prema djeci. Dječji likovi ne ravnaju se s odraslima i ne oponašaju ih. Likovi odraslih su prisutni, ali likovi djece žele stvoriti vlastiti model ponašanja, neovisno o odraslima. Konkretno, u ovim romanima najbitnija uloga odraslih je uloga protivnika, iako ostali odrasli likovi postoje (primjerice roditelji), ali nemaju utjecaja

na likove protagoniste. Kušan omogućuje fizičku udaljenost od odraslih na način da se njihove aktivnosti zbivaju u vremenu prostoru kada se može izbjeći nadzor odraslih. Nadalje, autorica ističe realističnost Kušanovih likova. Svi ti likovi smješteni su u određenim obiteljskim zajednicama, a te obiteljske zajednice prikazuju trenutno društveno stanje. Zanimljivo je da likove koji se nalaze u istoj obiteljskoj situaciji, pisac opisuje potpuno suprotno. Primjer su likovi u romanu *Uzbuna na Zelenom Vrh*u, Božo i Crni. Oba dječaka odrastaju bez oca, ali nisu nimalo slični. Božo je povučen, miran, ne nastoji biti vođa i poslušan je, dok je Crni aktivniji tip, otresitiji i neposlušniji, stariji je od ostalih likova te se zbog toga želi bolji položaj u društvu dječaka. Također su zanimljivi odnosi djece s određenim likovima odraslih osoba s kojima su najčešće u nekoj vrsti partnerskog odnosa, te im ti odrasli likovi pomažu na neke načine. Već smo prije naveli Isaka, a za primjer se može dati i lik pjesnika Marija u romanu *Uzbuna na Zelenom Vrh*u, koji odudara od društva svojim umjetničkim izražajem. Autorica primjećuje da su ti likovi uglavnom otuđeni, s margine društva te ih društvena zajednica ne smatra ravnopravnim članovima. Suodnos djece i tih likova rezultira pozitivno, na način da odrasli pomažu djeci, a sretan ishod dječjih pothvata, u kojima su i oni pomogli, prikazuje njih sposobnim i korisnim u društvenoj zajednici.

„Kušan je poveo junake da s njim istražuju porijeklo malih i velikih, sitnih i krupnih grehova da bi poručio da i jedna sitnica može prouzročiti velike posljedice. Vješto i umješno je opisivao koloplet sudbina, crtao situacije i ličnosti da bi na kraju izmirio svoje junake, sinove i očeve, profesore i đake, odrasle i neodrasle, imućne i siromašne, otkrivši im da je to bila samo igra (da bi bio napisan roman), ne iznevjerivši poetiku romana za djecu, u kojem se sve mora srećno završiti“ (Idrizović 1984: 274)

Zima (2011: 175-176) navodi kako su „dječji protagonisti u Kušanovim romanima gotovo isključivo dječaci, s iznimkom romana *Lazeš, Melita*, u kojem je naslovnik lik ujedno i protagonistica, no njezina aktivnost, odnosno pasivnost na određen se način uklapa u jednostranu autorovu rodnu perspektivu. Njezina ključna osobina je laganje, izmišljanje što okolina (njezina obitelj) percipira kao problem te pokušava na eksperimentalan način riješiti. Djevojčica na početku pripovijedanja jest akter, ali vrlo brzo postaje pasivni promatrač neobjašnjivih događaja u poznatom okolišu, a specifičan odnos dominacije muškog principa pretvara djevojčicu iz protagonistice u pasivnog primatelja muške akcije. Muški dječji protagonisti u ostalim romanima s djevojčicama stupaju u kontakt rijetko, ne prihvaćajući ih kao ravnopravne i uspostavljajući s njima odnose koji su s jedne strane afektivni, a s druge strane ih nastoje iskoristiti kao pomagačice.“

(...) *Ona pozva brata na stranu i šaptom ga upita smije li otići s Mikijem u kino, na prijepodnevu predstavu. Koko nije vidio u tome nikakva zla, jer zapravo nije smatrao svog susjeda pravim neprijateljem, usprkos pustolovini na krovu, ali je ocijenio, da je bolje malo porazmisliti kako bi sačuvao ozbiljnost i dostojanstvo. Miki neće ući u kuću, a osim toga, od Marice ne može ništa ispipati, jer i ona ništa ne zna. Stoga zaklima glavom i pokroviteljski prosudi: Možeš ići, samo se odmah vrati kući.* (Kušan 1994: 115-116)

Radnja romana *Uzbuna na Zelenom Vrh*u temelji se na hvatanju kradljivaca koji hodaju selom, a policija nema vremena baviti se njima. Tada nastupaju dječaci. Oni kreću u hvatanje kradljivaca iz želje za pustolovinom: *Ta oni su upravo toliko puta težili za jednim smišljenim, smjelim i uzbudljivim pothvatom.* (Kušan 2011: 21) Odrasli likovi nisu, kao što je već navedeno, fizički maknuti iz radnje, no njihovo djelovanje ne sprječava dječake u ispunjavanju svog nauma.

Glavni negativac djela je krupan čovjek koji se loše odnosi prema svome sinu: *Na Tomu se nije baš osvrtao, ali je dječak bio vičan tome, te ga to više nije pogađalo. To je počelo, činilo se Tomi, od onog dana kad je rekao da ne želi raditi u očevoj brijačnici, već da želi završiti školu i postati liječnikom. Otac ga je od onda gotovo zamrzio, tukao ga za svaku sitnicu, a sada postao ravnodušan prema njemu i gotovo ga uopće nije primjećivao. Tomu je očevo prezir ujedao za srce jedino kad bi ga otac pokazivao pred njegovim drugovima.* (Kušan 2011: 30) U romanu *Koko i duhovi* neprijatelj je opisan na samom početku djela: *Gledao je tog snažnog čovjeka, koga su nagrđivale jedino sitne naočale na krupnom nosu, kako otvara i zatvara kojekakve točkiće i pipce, kucka po cijevima i osluškujе. Ruke su mu bile ogromne, snažne, a na ljevici je bilo tetovirano plavo sidro.* (Kušan 1994: 33) Zanimljiva je i pozicija ženskih likova naspram muških. Nisu intelektualno podređene, ali ovise o muškoj aktivnosti, oni su ti koji sudjeluju u raznim pothvatima. Ženske likove obilježava brbljavost. Primjer je Emica u prvom romanu koja važnu tajnu nenamjerno otkriva neprijatelju: *Eh, što si ti radoznao – zavrti djevojčica glavom. – Ipak, kazat ću ti. Samo ne smiješ nikome reći. Tu su kapu noćas izgubili lopovi i ja sam je našla pored našeg svinjca. bila je pod strehom i nije ništa pokisla. A i očistila sam je malo. I nisi je nikome pokazala? Nikome. Bio je i tvoj braco, čak me ispitivao znam li što... o... - Emica se lupi po ustima sjetivši se da o tome ne smije govoriti.* (Kušan 2011: 81) Zima (2011: 177) navodi kako „rodne odnose u romanima karakterizira i muški osjećaj, odnosno svijest o vlastitoj nadmoći nad vršnjakinjama.“ *Lukavština, mislio je, od jučer znaju da spavam ondje, ako danas dođu, zbunit će se. Malu djevojčicu ipak neće probosti, jer je ona bezopasna.* (Kušan 2011: 36) Protagonisti nisu određeni pozicijom u družini te ih ta družina ne

određuje u karakternom smislu. Nisu organizirani hijerarhijski, nema nadređenih i podređenih, sudjelovanje u družini je dobrovoljno. U određenim trenucima pojedini likovi žele odustati od daljnjih pothvata. Primjer funkcioniranja grupe je trenutak kada dječaci naiđu na dva kriva traga i požele odustati od daljnje istrage. *Dječaci – pogotovo Žohar i Božo – bili su posve, posve utučeni, noćasnjim smiješnim događajima. Pošto su se na onako čudan način uvjerali o nevinosti pjesnika Marija, nisu se više ni usudili ni pomišljati na bilo kakav pothvat. Činilo se da je sve postalo besmisleno.* (Kušan 2011: 136) Taj gubitak volje kod Kušanovih likova je samo privremen, njihova poduzetnost i entuzijizam je ono što odvaja likove djece od odraslih. Uzrok njihovog pada entuzijazma je svjesnost o tome da su oni slabiji u odnosu na odrasle. U romanu *Koko i duhovi* ne postoji cijela družina dječaka već pobratimski par Koko i Zlatko, a kasnije im se pridružuje i Božo. Od likova u parovima uvijek je jedan nadmoćniji, i intelektualno, i fizički, a drugi lik mu se divi i poslušna je: *Eh, bar da je sad ovdje Zlatko! On bi znao što treba činiti!* (Kušan 1994: 128) No, s obzirom da je Zlatko otet, Koko je prinuđen sam riješiti zagonetku, i u tome na kraju i uspijeva, a neprijatelje hvataju uz pomoć policijske zasljedne. (Zima 2011)

Zalar (1983) ističe dječju autentičnost u sceni romana *Uzbuna na Zelenom Vrh* gdje Koko i njegova sestra pokapaju svog psa Cigu:

Zemlja pod velikom jabukom bijaše tvrda i dječakova bi noga svaki čas skliznula s lopate. Sunce tek što je izronilo nad ružičastim obzorjem a kopač se već dobro oznojio. Mala Marica je donijela stari, izderani stolnjak u koji umota uginulog psa.

Ja ću lijepo napisati ime i datum na jednu dasku i zabit ćemo je u zemlju iznad Cigine glave, hoćeš li? – pitao je Koko otirući znoj s čela.

Hoću, hoću, a zašto ne bi postavili križ, a?

Ne, ne može križ, on nije kršten – široko se osmjehnu brat. – Staviti ćemo mu lijepu dasku, a ja ću

Kako nije kršten, te dali smo mu ime, krstili smo ga. Zar se nije zvao Cigo?

Znam ... Jesmo, ali ipak ... Uostalom, nemoj me gnjaviti. Staviti ću mu lijepu dasku i napisati ... Ne, nećeš ... ja ću napisati ime i dan, i godinu, i sve. Ja znam pisati i ... - Marica malo oklijevaše – Ja sam ga više voljela.

Ali je zato on više volio mene – reče dječak mjereći drškom lopate dubinu iskopane jamice. Nije, nije ... mene je više volio ... kad god bih god došla iz škole ... i inače ... i uvijek ...

A ja sam ga hranio ... i meni je dolazio u susret, a tebe ne bi ni zapazio ...

Jeste, jeste, ti si zavidan – djevojčica stisne pesti, zamaše glavom i udari nogom o hrpu iskopane zemlje. Daj mi lopatu, ja hoću da zakopam svog Cigu ... daj ... pusti mi-i ... mama-a-a, vidi ga-a-a ...

Što je sad? Opet se svađate. Kao da nema dosta drugih briga, nego da se još natežem s vama. Požuri ako hoćeš da idemo, i nemoj izazivati Maricu.

Ja ... - zausti Koko, ali se sjeti da bi mogla propasti posjeta gradu i odluči ništa ne odgovoriti. Ljutito ispusti lopatu, ni e pogleda iskopanu raku, ni svoju razjađenu sestru i pomisli: Nabavit ću ja jednog velikog sivog psa. I neće se zvati Cigo, nego Sulta. Da, Sultan. I nitko ga neće smjeti dotaći, slušat će samo mene. Onda malo zastade, porazmisli i počеше se za lijevim uho te dometnu u mislima: Zvat će se Car, to je ljepše za psa. (Kušan 2011: 8-9)

Zalar (1983: 72) dalje navodi „u ovom se kratkom prizoru ogleđa i svjetluca: i dječja naivnost, i iskrena ljubav prema mrtvom čuvaru doma, i oponašanje starijih, i iskrena ljubav prema mrtvom čuvaru doma, i oponašanje starijih, i zbunjenost pred zagonetkom smrti, i želja da bude voljen, i borba za primat, i sklonost sitnim zadjevicama, i brižna majčinska opomena, i simpatična dječja proračunatost, i neuništiv optimizam, i okrenutost budućnosti, i uvijek novo sanjarenje.“

Zalar (1983) navodi kako se radnja romana *Koko i duhovi* seli s periferije u grad. Koko pronalazi novog prijatelja Zlatka. Koko i Zlatko, a kasnije i Božo vrijeme provode na starom skladištu svoje slobodno vrijeme, kada su slobodni od obiteljskih i školskih obaveza, ali pothvate obavljaju i noću. Početak romana je ispričan realistički te je naglašena dječja sklonost prema avanturizmu. U ovom romanu vidljiva je autorova posvećenost detaljima kako bi nam približio likove istinski. Pa tako možemo izdvojiti primjere njihovog žargona koji ih, uz ostale postupke, vjerno prikazuje.

Ti si tup, stari. Pa danas špilaju Madžari protiv gradske reprezentacije. To se mora pogledati, frajer božji! (Kušan 1994: 22)

Moćni su. Frajer je malo tup i šteta što nema veze s nogometom, ali su mu starci haj. A što je glavno, has je bio krvav. (Kušan 1994: 40)

Nemoj se duriti, stari. Ja sam potpuno s tobom. Sad smo saveznici. Vuna me je strica. Nemoj kopati takvu groznu facu i ne njupaj se. (Kušan 1994: 175)

Što ćeš sve cinkati milekima, stari? (Kušan 1994: 180)

Hranjec (2004) ističe kako nas Kušan na početku djela upoznaje s likovima, ističe njihova glavna obilježja, nalik na dramski tekst, a zatim slijedi krimi zaplet.

Čak i Žohar, taj hrabri, veliki Žohar, i on se ne bi usudio ući. A on se bar nije ničeg bojao. Ni ćuka, ni groblja, ni starog Isaka koji stanuje na rubu obližnje šume. (Kušan 2011: 7) O Žoharu Hranjec (2004: 97) ističe kako je“čvrsto, lovrakovski na zemlji, no istodobno će ga obuzimati kästnerovski nemir, znatiželja otkrivanja.“

Božo - Bio je to sitan dječak, godinu dana mlađi od svog susjeda Koka, krupne glave i sasvim uskih ramena, čupavih obrva i sanjiva, kratkovidna pogleda. Svi su se divili njegovoj domišljatosti i pameti, a ipak je svakome bilo drago što nije nalik na njega. (Kušan 2011: 9)

Crni je bio visok, suhonjavi dječak na čijem se licu vidjelo da ima petnaest godina, da je stariji od ostalih i da je svjestan toga. (Kušan 2011: 11-12)

Družina dobije ideju da oni otkriju tko su lopovi. Od tog trenutka počeli u govoriti šaptom, kao pravi zavjerenici. Šuštanje šaša miješalo se sa šuškanjem njihovih prigušenih glasova. Tek bi se ponekad netko oduševio i ispustio glasnji uzvik, ali bi ga prijekorni pogledi sugovornika ubrzo ušutkali. Božo i Žohar bili su neiscrpni u smišljanju bezbrojnih ideja. Koko se upletao oduševljenim primjedbama i uzvicima. Crni je davao trezvene, praktične savjete, a mali Tomo sjedio je razrogačenih očiju i nije govorio, tek što bi, od vremena do vremena, pogledao prema neprijaznoj šumi. (Kušan 2011: 21-22)

Crni se silno razljuti i predloži da pozovu Ivu, Tominog brata, da im pomogne u njihovim pothvatima. Crni je težio za njegovim prijateljstvom i stidio se kad god bi ga on vidio kako se igra s ovom dječurljom. Svi, osim Žohara, bili su dvije do tri godine mlađi od njega. (Kušan 2011: 65)

Hranjec (2004: 112) ističe kako Kušan „svoje junake seli iz ruralne u urbanu sredinu, točnije, zagrebačku urbanu sredinu. Dakako, time likovi nisu postali automatski drugačiji, nego je posrijedi novo, suvremeno življenje, novi oblici odrastanja u drukčijim uvjetima. Ti dječaci (i Melita) nisu vođeni, naprotiv, glavni su likovi u djelima, ravnopravni su i samostalni, sa svojim svijetom, problemima i doživljajima, željni pustolovina, ni dobri ni zli, vole preuveličavati, suprotstavljati se roditeljima – naprosto su reljefni likovi, preslikani sa stvarnoga života na gradskom asfaltu. Najčešće imaju nadimke, djeluju u društinama, ali s ravnopravnim članovima. Dobno su, intelektualno i socijalno pretežito slični, neopterećeni tenzijama i ideologizacijama. I nije pritom važno tražiti i ukazivati na njihovu stvarnosnu utemeljenost (autobiografičnost), vrijedno je samo koliko su djeca, predvođena Kokom, živa i stvarna, bliska mladom čitatelju.“

„Svoje interese, svoju osobnost djeca pokazuju u igri, a ne u pripadnosti nekom pokretu ili služenju vlasti.“ (Mijović Končan prema Hranjec: 2011: 112)

6. SLIČNOSTI I RAZLIKE DJEČJIH LIKOVA U LOVRAKOVIM I KUŠANOVIM ROMANIMA

Na temelju navedenih osobina dječjih likova u romanima Mate Lovraka i Ivana Kušana, u ovom poglavlju istaknut će se njihove sličnosti i razlike. Sve tvrdnje temelje se na stručnoj literaturi i naznačene su u prethodnim poglavljima.

Počnimo od osnovnih karakteristika samog romana navedenih autora. Čitajući djela Mate Lovraka, uočava se da njegovi romani počinju opisima. Autor nas postupno približava likovima i radnji. Primjerice u romanu *Vlak u snijegu*, autor započinje opisom sela, škole, školskog dvorišta, đaka i zatim, koristeći retrospekciju, opisuje troje mladih koji se smatraju glavnim junacima djela. Retrospekciju autor koristi kako bi na temelju prošlih događaja bolje shvatili njihove daljnje postupke u radnji. U sljedećem romanu *Družba Pere Kvržice*, radnja započinje opisom jutra glavnog junaka djela, zatim se spominje sami mlin koji će biti predmetom radnje, postupno upoznajemo Perovu družinu, i počinje zaplet. Kušanovi romani počinju *in medias res*. Na početku djela opisuje likove. Ti opisi podsjećaju na početak dramskih tekstova. Kušanovi likovi, većina njih, javljaju se u većini njegovih romana, osobito u Koko-serijalu. To kod Lovraka nije slučaj. Lovrakova poglavlja romana su duža, za razliku od Kušanovih, koja su kraća, a radnja je dinamičnija te je izraženija akcionost.

U navedenim romanima Mate Lovraka djeca se okupljaju u družinama i bez obzira što se likovi vođa ističu, književni teoretičari smatraju da je glavni junak djela cijela družina.

Zima (2011: 83) navodi da je „jedno od ključnih obilježja Lovrakove dječje romaneskne proze svakako princip kolektivizma, što ga kritika gotovo bez iznimke uočava i ističe od samih početaka proučavanja Lovrakova opusa. Svoje romane često koncipira oko grupe djece ili organizirane družine, a sami primjer su i romani *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice*.“

U prvom Kušanovom romanu također je vidljiva družina koja kreće u određeni pothvat, međutim već u drugom romanu imamo pobratimski par. Zima (2011: 77) ističe kako „prvi Kušanov roman uvodi radikalnu novost u odnosu na dotadašnju romanesknu praksu u hrvatskoj dječjoj književnosti u najmanje dva aspekta. Prvi se od njih svakako tiče tretmana dječjih likova i strukturnih rješenja s obzirom na dječje likove i njihov odnos prema odraslim likovima u romanu.“

Bitno je istaknuti glavnu razliku koja se odnosi na autore, a bitna je za sama djela. Mato Lovrak je bio učitelj, te su njegovi likovi prototipovi njegovih učenika. To su djeca s usađenim radnim

navikama, što im i omogućuje da ostvare svoje pothvate. Kroz djela Lovrak prikazuje igru seoske djece i njihovo oponašanje odraslih. Zima (2011: 85) navodi kao „bitno obilježje Lovrakove dječje romaneskne proze odbojnost prema gradu i gradskoj sredini. Njegovi romani su većinom situirani u selo i seosku zajednicu.“ Svojim književnim djelima htio je dati kritiku društvu preko dječjih likova. Svi pothvati koje njegove družine rade su društvu korisne. Također, u njegovim družinama vidljiv je odraz društvenog stanja. Koristi crno-bijelu tehniku građenja likova, takvu tehniku kod Kušana ne pronalazimo, pridržavajući se pritom teorije da su likovi djece iz siromašnih obitelji nositelji svih dobrih osobina, a oni iz bogatih obitelji sve suprotno. Njegovi likovi nisu toliko individualno iznijansirani kao kod Kušana. Kod Lovraka je vidljiva kolektivna snaga, koja i one loše preobraćuje na dobro. Kušanove dječje družine nastaju spontano, iz igre, u težnji za akcijom i otkrivanjem tajanstvenog. Oni također svojim pothvatima pridonose dobrobiti svoje sredine, međutim poticaj na akciju je igra i znatiželja, a ostalo je usputno. Kušan više teži modernističkom romanu, vidljiv je veći utjecaj Kästnera i svjetskog romana. Zima (2011: 171) navodi „promotrimo li detaljnije dječje likove u Kušanim romanima, pripovjedačev odnos prema njima i njihovu funkciju unutar romaneskne strukture, uvidjet ćemo da je na svim tim područjima Kušan uveo drastične novine u odnosu na dotadašnju romanesknu praksu u hrvatskoj dječjoj književnosti. To se ponajprije odnosi na funkciju dječjih likova unutar romaneskne strukture: u svim autorovim dječjim romanima dječji su likovi protagonisti, narativni prostor je oblikovan prema njima i u njemu se likovi odraslih nalaze na marginama, kao pomoćnici ili kao neprijatelji. Dječji likovi preuzimaju glavnu ulogu u pokretanju i razrješenju zapleta, oni odlučuju u kojoj će mjeri prihvatiti ponuđenu pomoć odraslih i oni na kraju primaju zasluge za uspješno riješene fabularne zagonetke.“ Likovi su više individualno iznijansirani, unutar družine nema hijerarhijske strukture kao kod Lovraka. Svi likovi su ravnopravni. U literaturi se ističe kako su Kušanovi dječaci uvjerljiviji i realističniji, a tome pridonosi njihovo prikazivanje u svakodnevnim obiteljskim i društvenim zbivanjima. Lovraku zamjeraju pretjerano idealiziranje likova, osobito likova vođa, koji nam ostavljaju dojam savršenih dječaka i rođenih vođa. Ipak, postoje trenutci u radnji njegovih romana koji upućuju da su ti likovi ipak samo djeca i nose sva njihova obilježja. Kao primjer mogu se navesti Perov strah kada Medu izvuku iz bunara te pomisli da je mrtav i on počne bježati ili Ljuban kojeg također svladava san i strah ga je za njegovu prijateljicu Dragu.

Kod oba autora likovi su češće dječaci nego djevojčice. Djevojčice su uglavnom u sporednim ulogama. U svim navedenim djelima vidljiv je rodni stereotip. Dječaci su aktivniji, a ta njihova veća aktivnost uzrokuje pasivnost djevojčica. Zima (2011: 88) ističe kako se „eventualna

uspješnost ili čak nadmašivanje dječaka u pojedinim aktivnostima obrazlaže njihovom intelektualnom zakinutošću, koju nadomještaju, primjerice *bubanjem*, odnosno usvajanjem gradiva bez razumijevanja. Ujedno se ženski rod generalizira u suprotnosti prema muškome kao intelektualno superiornijem.“ No, one također pridonose izvršavanju pothvata. Primjerice, u *Družbi Pere Kvržice*, dvije djevojčice pridružuju se skupini i pomažu urediti mlin. U romanu *Vlak u snijegu*, u trenutcima kada se govori o domaćinu zadruga, ističe se kako djevojčice imaju jednako pravo boriti se za mjesto domaćina, baš kao i dječaci. Kada dođe trenutak da izvlače vlak iz snježnog zanosa, djevojčice također pomažu. U Kušanovim romanima, posebice prvom, likove djevojčica karakterizira brbljavost te uglavnom imaju ulogu pomagačica.

Zanimljivo je i spomenuti odnose dječjih likova i likova odraslih. Zima (2011: 91) navodi kako je „kritika vrlo rano istaknula dječju samostalnost kao bitno obilježje Lovrakove proze. U pojedinim romanima djeca sama poduzimaju i ostvaruju podvige koji se čine prevelikima za njihove mogućnosti. Činjenica je, međutim, da dječju akciju, premda u konkretnom djelovanju samostalnu, usmjerava svijest o poželjnom, korisnom i adekvatnom djelovanju, što je, izravno ili neizravno, oblikuju odrasli kao neupitan moralnim intelektualni i – u manjem broju romana – emocionalni autoritet.

U Lovrakovom prvom romanu „neprijateljski“ odnos je na razini djeca naspram djece, dok je u drugom romanu djeca naspram odraslih. Njegovi dječji likovi oponašaju odrasle likove. Sumnjaju u starije, što je vidljivo na kraju romana *Družba Pere Kvržice*, kada im predaju uređeni mlin, ali svjesni su da će oni to ponovno upropastiti. Jedini odrasli lik kojem se djeca povjeravaju u Lovrakovim romanima je lik učitelja. S druge strane Kušanovi dječji likovi sami određuju u kojoj će mjeri surađivati s odraslima, no bez njih ne uspijevaju rješavati zagonetke ključne za rasplet radnje. Fizički su udaljeni od odraslih, te se pothvati odvijaju po noći, na zapuštenim mjestima gdje nema odraslih i slično. Ipak, i oni surađuju s određenim odraslim likova. Uglavnom su to likovi s margine društva. Suradnja djece i tih likova, te sretan ishod pothvata, rezultira prikazivanjem tih likova sposobnima i korisnima društvenoj zajednici.

Svi romani završavaju sretno. Vlak sretno stiže u Veliko Selo, seoski mlin je uređen, lopovi na Zelenom Vrhu su uhvaćeni, pronađen je „duh“ stari Vincek i osobe koje su surađivale s njim. Međutim u Lovrakovim romanima, na kraju je vidljiva kritika društvu. U prvom romanu to je Ljubanova nostalgija za jednakošću koju je uspostavio u vagonu zadruga, a u *Družbi Pere Kvržice* to je sumnja u odrasle da ne upropaste ponovno seoski mlin. U Kušanovim romanima na kraju imamo rasplet cijele situacije, negativci završavaju gdje im je mjesto, a ostali likovi sretno nastavljaju dalje, težeći za nekim novim avanturama.

7. ZAKLJUČAK

Na samom kraju ovog rada istaknut ćemo važnost Mate Lovraka i Ivana Kušana u hrvatskoj dječjoj književnosti. Obojica su obilježila određena razdoblja naše dječje književnosti. Lovrak, autor koji je utemeljio hrvatski dječji roman, učitelj od kojeg sadašnji i budući učitelji mogu puno toga naučiti, te Kušan koji ga odnosi na neku novu razinu, prikazuje djecu u punini njihovog iskrenog i čistog života i sve nas vraća u naše bezbrižne dane obojene igrom. Kao učitelji, od Lovraka i Kušana možemo puno naučiti. Lovrakova neraskidiva veza s djecom i njegov autoritet ono je čemu svaki učitelj teži. S druge strane, kada malo odlutamo od djece i ponese nas velika količina autoriteta, trenutak u kojem zaboravljamo na dječju nevinost, maštu i želju za avanturom, tada se trebamo sjetiti Ivana Kušana.

Na temelju svega ispisanog o značajkama likova i jednog i drugog autora, smatram da su danas potrebni dječji likovi oba autora. Lovrakovi dječaci i djevojčice, sa svojim radnim navikama i velikom poštovanju prema starijima nužni su i danas, u svijetu u kojem je međusobnog poštovanja, nažalost, sve manje. Kušanovi likovi koji čeznu za avanturom, druženju na ulicama, otkrivanju tajni trebaju nam kako bi se djeca više igrala u dvorištu, a ne na mobitelu. Dječja igra u djelima, ono je što je u današnjem svijetu, nažalost, u određenoj mjeri zasjenjeno. Klasna obojenost Lovrakovih romana nije nešto što danas ne postoji, samo je prikazano u drugačijem obliku. Odrasli, pogotovo učitelji, imaju zadatak usmjeravati djecu i učiti ih o jednakostima, i svojim primjerima naučiti ih o moralno ispravnim i iskrenim životnim postupcima. Lovrakova djeca odgajana za kolektiv, možda ne u takvoj mjeri, potrebna su nam danas da bi naše društvo išlo naprijed, prema boljoj budućnosti, zajedno. Jedino u svijetu gdje djeci usađujemo ispravne moralne vrijednosti, možemo ići naprijed. No, mora se napomenuti, kako ne postoje samo dobre i loše osobe i osobine, kako to uočavamo u Lovrakovim romanima. Potrebno je puno više od snage kolektiva da bi osoba uvidjela svoje pogreške i okrenula se prema ispravnome.

U Kušanovim djelima vidljivi su likovi djece koji nisu prikazani u strogom pedagoškom okviru. Ti likovi su više „svoji,“ prikazani u punini svog djetinjstva, u klasičnim dječjim razmiricama, koje ne poprimaju i ne prenose svjesno namijenjene, ozbiljne poruke odrasle osobe, kao što je slučaj kod Lovrakovih likova. Djeca nesvjesno pridonose napretku društva. To je ono što nam Kušan i prikazuje. Kroz svoju igru, nailaze na zagonetke, koje će riješiti prvenstveno jer je njima to zanimljivo, a tek će na kraju shvatiti svoj doprinos zajednici.

U djelima smo uočili koliko toga odrasli mogu naučiti od djece. I danas je to tako. Dječja nevinost i neiskvarenost zauvijek će nam biti potrebna. Djeca su tu da nas svojim postupcima

podsjete na prave, životne vrijednosti. Odličan primjer imamo u romanu *Koko i duhovi*, gdje na kraju cijele priče, lik Vinceka shvaća da nikakvi novci ne mogu zamijeniti bogatstvo u obliku kćeri i unuka. Odrasli prečesto potisnu ono dječje u sebi. Dječju iskrenost i želju za neposustajanjem, a upravo te osobine mogu nam donijeti puno toga dobrog.

Na temelju rodnog stereotipa koji se javlja u svim navedenim djelima, djeca mogu naučiti o jednakosti i ravnopravnosti, o poboljšanju ženskog položaja u društvu u odnosu na vrijeme kada djela nastaju. Djevojčice i dječaci imaju jednaka prava i nitko ih ne smije uvjeravati u suprotno.

Također, u svoj toj svojoj igri i pothvatima, ne zaboravljaju ni na svoje obveze. Izvršavaju školske obveze, surađuju s učiteljem, vjeruju mu i povjeravaju mu se. Njihova sumnja prema starijima, kako u tadašnje vrijeme, opravdana je i danas. Jedino čisto, iskreno dječje srce, vođeno dobrim putem uspjeh će u preobraženju društva. Djeca su ona na kojima ostaje svijet, a odrasli često zaboravljaju da sve što rade ostavljaju djeci.

Smatram da su ova djela svevremenska, prijeko potrebna u školskoj lektiri, i da na temelju njih štošta mogu naučiti djeca, ali i odrasli.

8. LITERATURA

1. Bacalja, R. Nenadić Bilan D., Ivon K. (2020) Identity distribution in the Croatian children's novel. In: Clicked (Culture, Language, Inclusion, Competencies, Knowledge, Education) Diverse Approaches and National Perspectives in the Field of Primary and Pre – primary Education. Sopron: University of Sopron
2. Crnković, M., Težak, D. (2002) Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. Zagreb: Znanje
3. Crnković, M. (1986) Dječja književnost. Zagreb: Školska knjiga
4. Brala Mudrovčić J., Pavličić, N. (2014) Romani Mate Lovraka u lektiri za razrednu nastavu. *Magistra Iadertina* 9/1. 163-178.
5. Hameršak, M., Zima, D. (2015) Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international d.o.o
6. Hranjec, S. (2004) Dječji hrvatski klasici. Zagreb: Školska knjiga
7. Hranjec, S. (1998) Hrvatski dječji roman. Zagreb: Znanje
8. Hranjec, S. (2006) Pregled hrvatske dječje književnosti. Zagreb: Školska knjiga
9. Idrizović, M. (1984) Hrvatska književnost za djecu. Zagreb: Matica hrvatska
10. Kušan, I. (1994) Koko i duhovi. Zagreb: Mladost
11. Kušan, I. (2011) Uzbuna na Zelenom Vrhu. Zagreb: Znanje
12. Lasić, S. (1973) Poetika kriminalističkog romana. Zagreb: Mladost
13. Lovrak, M. (2015) Družba Pere Kvržice. Zagreb: Mozaik knjiga
14. Lovrak, M. (2004) Vlak u snijegu. Zagreb: Mozaik knjiga
15. Majhut, B. (2005) Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945. Zagreb: FF press.
16. Majhut, B. (2015) Treba li nam nova povijest hrvatske dječje književnosti? *Fluminensia* 27/1. 189-202
17. Skok, J (1991) Prozori djetinjstva (1). Antologija hrvatskog dječjeg romana. Zagreb: Naša djeca
18. Strugar, V. (ur) (2000) Matko Lovrak u hrvatskoj školi. Bjelovar: Čvor Bjelovar
19. Težak, D. (2006) Vitez i Kušan – Začetnici moderne hrvatske dječje književnosti. *Metodika* 7/2. 279-288.
20. Težak, D. (1993) „Vlak u snijegu“ i „Družba Pere Kvržice“ Mate Lovraka, U: *Ključ za književno djelo*. Zagreb: Školska knjiga

21. Vrcić Mataija, S. (2018) Hrvatski realistički dječji roman (1991-2001). Zadar: Sveučilište u Zadru
22. Vrcić Mataija, S. (2011) Prilog tipologiji hrvatskog dječjeg romana. *Fluminensia* 23/2. 143-154.
23. Zalar, I. (1983) Dječji roman u hrvatskoj književnosti. Zagreb: Školska knjiga
24. Zelenika, R. (2000) Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Rijeka: Sveučilište u Rijeci
25. Zima, D. (2011) Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu. Zagreb: Školska knjiga

SAŽETAK

U ovom radu govori se o dva velika autora hrvatske dječje književnosti: Mati Lovraku i Ivanu Kušanu. Kako bi bolje razumjeli njihova djela, važno je istaknuti i same karakteristike književne vrste i perioda u kojem stvaraju. Lovrakova ljubav prema selu i Kušanova bujna mašta pretočena u njihova djela rezultiraju različitim dječjim likovima i njihovim obilježjima. Borba za pravednost, za bolje društvo, uživanje u igri, želja za avanturama i akcijom. Sve to pronalazimo u njihovim bezvremenskim romanima. Postoje li djeca o kojoj oni pišu danas? Što nas njihova djeca mogu naučiti? Iščitavajući stručnu literaturu, u radu su iznesene glavne značajke likova djece koja se javljaju u njihovim romanima. Na temelju tih osobina, uočene su sličnosti i razlike kod ova dva autora, te stavljene u kontekst današnjeg vremena.

KLJUČNE RIJEČI: Mato Lovrak, Ivan Kušan, hrvatski dječji roman, likovi djece u hrvatskom dječjem romanu, sličnosti i razlike Lovrakovih i Kušanovih likova

ABSTRACT

Children characters in novels written by Mate Lovrak and Ivan Kušan

This study talks about two great authors of Croatian children's literature: Mato Lovraku and Ivan Kušan. In order to better understand their works, it is important to emphasize both the characteristics of the literary species and the period in which they create. Lovrak's love of the village and Tempt's vivid imagination, converted into their works, result in different children's characters and their characteristics. Fighting for fairness, for better company, for enjoying the game, for the desire for adventure and action. We find it all in their timeless novels. Are there children they write about today? What can their children teach us? By reading the professional literature, the paper presents the main features of the characters of children that appear in their novels. Based on these characteristics, similarities and differences were observed in these two authors, and placed in the context of today's time.

KEYWORDS: Mato Lovrak, Ivan Kušan, Croatian children's novel, characters of children in Croatian children's novel, similarities and differences between Lovrak and Kušan's characters

ŽIVOTOPIS

Zovem se Petra Lasić. Rođena sam 21. rujna 1996. u Dubrovniku. Osnovnu školu završila sam u Slanome. 2011. godine upisala sam Gimnaziju Dubrovnik, opći smjer. Nakon završene srednje škole, 2015. godine upisala sam Integrirani preddiplomski i diplomski studij za učitelje na Sveučilištu u Zadru. Za vrijeme studija sudjelovala sam na 14. međunarodnoj konferenciji „Dijete i knjiga“ pod nazivom „S onu stranu kanona (dječje književnosti)“ koja se održala u Zadru 2019. godine.

Moje radno iskustvo odnosi se na rad preko učeničkog i studentskog servisa. Radna mjesta na kojima sam radila su spremačica, sobarica, blagajnica, prodavačica, konobarica.

Tijekom 2018. godine zapošljam se u slastičarni kao pomoćnik voditelja. Radno mjesto obuhvaća izvršavanje različitih administrativnih poslova i veliki broj socijalnih kontakata. Svakodnevno stječem nova iskustva u radu s ljudima, razvijam svoje organizacijske i komunikacijske vještine koje smatram bitnima i za učiteljski posao.

Vješto se koristim računalom i poznajem rad u MS Office-u. Znanje engleskog jezika je na vrlo dobroj razini, a znanje njemačkog jezika je na osnovnoj razini.